KARISTON 50 P:N ROMAANEJA 5.

SISSIPÄÄLLIKKÖ

(SELIM MIRZA)

KOHTAUKSIA RANSKALAIS-SAKSALAISESTA SODASTA

KIRJOITTANUT
HENRYK SIENKIEWICZ

SUOMENTANUT
FELIX BORG

KUSTANNUSLIIKE
ARVI A. KARISTO, HÄMEENLINNA

HÄMEENLINNA 1912,
O.-Y. HÄMEENLINNAN UUSI KIRJAPAINO

I

Keväällä ranskalais-saksalaisen sodan aikana preussiläiset piirittivät Belfortia, ja se vapaajoukko, jossa minä ja lapsuudenystäväni Selim olimme jo puolisen vuotta palvelleet, pysytteli heidän selkäpuolellaan, kahakoiden melkein joka päivä, ottaen vangiksi pikalähettejä ja ahdistellen muonakuormastoja seuraavia vartiojoukkoja.

Tämä vapaajoukko oli koottu kaikenkarvaisista seikkailijoista, suurimmaksi osaksi ulkolaisista, miehistä, jotka eivät empineet ryhtyä millaisiin väkivaltaisuuksiin tahansa eivätkä antaneet elämälleen mitään arvoa, koska heillä ei ollut mitään kadotettavaa. Alituisten taistelujen raaistuttamia kun olivat, tuntui heistä veren vuodattaminen yhtä mieluisalta kuin petoeläimestä.

Itse sanoimme olevamme ihmispyydystäjiä, vaikka oli vaikea mennä päättämään, kuka oikeastaan oli pyydystäjä, kuka pyydystettävä, sillä meitäkin ahdistettiin lakkaamatta ja oikeen aito

saksalaisella itsepintaisuudella. Me emme suoneet vihollisillemme hetkenkään rauhaa, mutta eivätpä hekään jättäneet meitä rauhaan, eivät päivin eivätkä öin. Päivisin olimme tavallisesti kätkeytyneinä pensaikkoihin, metsiin tai viinitarhoihin, öisin, etenkin pimeällä ja sateella, läksimme samoilemaan ympäristöön, hiivimme preussiläisten leiriin saakka, otimme vangiksi vahtisotilaita, ammuimme vartiojoukkoja, väijyimme junia, revimme kiskoja, hävitimme lennätinjohtoja j. n. e.

Ei kukaan, ei edes Gambettan hallitus, tietänyt missä me milloinkin oleksimme, mitä me puuhasimme ja mihin aijoimme ryhtyä. Mitään palkkaa ei meillä ollut; me anastimme suurimmaksi osaksi ruokavaramme preussiläisiltä ja joimme preussiläisten ulaanien viinaa, vaikka olimmekin joka puolelta piiritettyjä tai oikeammin kanuuna- ja pistinmuurin saartamia. Nuotiota emme milloinkaan tehneet; läpimärkinä ollessamme annoimme auringon kuivata itsemme; kun pakkanen puri, lämmitimme itseämme ratsupyssyjen tulella.

— Me riipumme kiinni preussiläisissä kuin takkiaiset, — oli sotilaillamme tapana sanoa.

Jossakin etäällä oli taisteleva ja pakeneva Ranska, ranskalaiset kaupungit, Ranskan hallitus,

sotajoukko, toissilmäinen diktaattori, julistuskirja, kenraalit kullalla kirjailtuine univormuineen, sanomalehdet, sotilassairaalat, muonavarastot — mutta kaikki tämä oli sadan penikulman päässä. Ympärillämme oli vain preussiläisiä, baijerilaisia ja saksilaisia joukkoja.

Toisinaan yritti joku preussiläinen kenraali siepata meidät hiljaa ja varovasti kiinni, aivan kuin ilkeän paarman. Kun sopiva hetki oli tullut, laskeutui käsi äkkiä päällemme — mutta tavoitti ainoastaan tyhjää ilmaa: me olimme jo muilla mailla.

Toisinaan työnsimme pistimin tuollaiseen käteen ja raivosta kiljahtaen vedettiin se takaisin.

Alituiset taistelut, ansat ja joka hetki uhkaavat vaarat olivat miehissämme kehittäneet oikean sudenvaiston. He tarvitsivat tuskin komentoakaan, he olivat aina varuillaan, aina tarkkaavaisia ja varovaisia. Koko aikana, kun heitä vainottiin, eivät he hetkeksikään lakanneet itse vainoamasta; he olivat oppineet keinon väijyä yöt läpeensä henkeään pidättäen ja terävästi tarkaten sille suunnalle, mistä saaliin odotettiin tulevan.

Aina uskaltaen kaikki, olivat he samalla varovaisia kuin kissat. Toisinaan, kun olimme väijyksissä pensaikossa, kulki preussiläisiä joukkoja

niin läheltä ohitsemme, että minä saatoin selvästi kuulla upseerien äänet, mutta jos joukot olivat liian suuria, ei ainoatakaan laukausta ammuttu.

Rykmentti, joka marssii auringonpaisteessa, luo varjon.

— Me olimme aivan varmat siitä, että te lymysitte meidän varjossamme, — sanoi eräs vanki minulle.

Ja todella lymysimmekin preussiläisten varjossa.

Joukkueestamme hävisi vähitellen kaikki inhimilliset tunteet; en voi sanoa, että he taistelivat ainoastaan tapellakseen. Ranskasta he eivät välittäneet. Ranskalaisia sotilaita toisista osastoista tai vakinaisesta armeijasta he eivät sietäneet, yhtä vähän kuin preussiläisiäkään, ja he halveksivat heitä enemmän kuin preussiläisiä. Yhteensattumiset, joita muuten harvoin tapahtui, päättyivät aina riitaan ja tappeluun.

— Preussiläiset pötkisivät pakoon, jos saisivat nähdä teidän naamanne, — oli meidän sotilaillamme tapana sanoa heille, — mutta he saavat aina nähdä vain . . . housunne.

Sanalla sanoen, joukkomme oli joka suhteessa aivan erikoinen, mutta se ei ollut monilukuinen; päinvastoin suli se yhä enemmän ja enemmän

kokoon sekä alituisten taistelujen että melkein yli-inhimillisten ponnistusten johdosta. Sitäpaitsi oli haavoitettujen ja sairaitten kohtalo kamala. Heidät jätettiin ilman muuta metsään virumaan. Kerran, kun eräs mies sortui maahan väsymyksestä ja rukoili jotakuta tekemään hänestä lopun, kuulin vastattavan:

— Rauhoitu, karitsaiseni, kyllä sudet sinusta huolen pitävät.

Uusia vapaaehtoisia ei ilmoittautunut, sillä moinen ammatti ei suinkaan houkutellut, jos kohta se toiselta puolen tarjosikin tilaisuuksia päästä käsiksi mitä runsaimpaan saaliiseen. Kelloja, rahoja ja sormuksia, kaatuneilta anastettuja, kerääntyi meikäläisille niin suuret määrät, ettei tiedetty mitä kaikilla tehdä. Kortinpeluu oli kielletty, ostettavissa ei ollut mitään, ja kätkeä tavaroitaan ei kannattanut, sillä jokainen tiesi ennemmin tai myöhemmin kaatuvansa tai menehtyvänsä.

Joukko väheni niin ollen päivä päivältä, kellään ei ollut halua liittyä siihen siitäkään syystä, että se ei tarjonnut mitään tulevaisuuden mahdollisuuksia. Sotilaalla ei ollut taskussaan marsalkansauvaa, vaan kuolema. Hallitus mainitsi meistä ylen harvoin tiedonannoissaan.

— Se ei tiedä meistä yhtään mitään, — virkkoi johtajamme, joka vihasi hallitusta.

Toissilmäinen diktaattori tahtoi kuitenkin nähdä meidät ja lähetti johtajallemme La Rochenoirelle käskyn saapua eräälle määrätylle paikalle. Mutta La Rochenoire ei totellut määräystä, ja sen sijaan että olisi saapunut kohtauspaikalle, asettui hän väijymään vihollista.

— Jos hän tahtoo nähdä meidät, — virkkoi La Rochenoire, — niin tulkoon luoksemme ilmapallolla, sehän on hänen erikoisalansa.

Joukkomme olisi muuten paraatissa tehnyt jokseenkin nolon vaikutuksen: sotilaat olivat laihtuneet ja käyneet ruudin savusta aivan mustiksi, ja heidän vaatteensa riippuivat riekaleina; toisilla oli pää verisessä kääreessä, ja sukimattomina ja pesemättöminä olivat he enemmän petojen kuin ihmisten näköisiä.

Olin aivan sattumalta joutunut tähän joukkoon: Selim oli houkutellut minut siihen. Kun sota jo riehui täydessä vauhdissaan ja me molemmat valmistausimme lähtemään Parisista, tahdoin minä liittyä vakinaiseen armeijaan, mutta Selim sanoi:

— Liittykäämme La Rochenoireen!

— Mikä hän on miehiään?

— Hän on muodostanut vapaajoukon.

— Tunnetko sinä hänet?

— Tunnen.

Miten ja milloin hän oli tullut tuntemaan tuon miehen, sitä ei hän koskaan tahtonut minulle ilmaista, ja olenkin vain arvaamalla päässyt sen perille. Tiesin, että Selim, jolla oli paljon rahaa, enemmän kuin hän tarvitsi, oli ennen sodan syttymistä viettänyt jokseenkin vapaata elämää Parisissa; tiesin hänen joutuneen kaksintaisteluun erään ranskalaisen ylimyksen kanssa ja kolme kertaa lyöneen tämän kädestä miekan, mutta yksityisseikoista en ole saanut selvää. Siihen aikaan elimme me, Selim ja minä, jokseenkin erillämme. Ensinnäkin oli hän rikas, ja toiseksi oli Hanian muisto meidän välillämme. Tosin oli Selim käyttäytynyt häntä kohtaan kuin kunnon mies konsanaan, mutta minä en voinut vapautua ajatuksesta, että jos häntä ei olisi ollut, ei rakasta Haniaani olisi kohdannut sellainen onnettomuus, eikä hän olisi mennyt luostariin, ja minä itse olisin ollut onnellisempi: en olisi tuntenut sitä sielun tyhjyyttä, joka nyt kahdeksan vuoden ajan oli minua vaivannut, ja sen sijaan, että harhailin vieraissa maissa, olisin ehkä kaikessa rauhassa palvellut isieni maata.

Sitäpaitsi kiusasi minua sekin, että minua, joka olin vähemmän syyllinen, kalvoi suru ja omantunnon soimaus, kun taasen Selim oli kokonaan unohtanut Hanian. Saavuttuaan Parisiin antautui hän koko itämaisen luonteensa intohimoisuudella maailmankaupungin huumaaviin huvituksiin. Selim oli aina ollut rajaton kaikessa. Hänen varallisuutensa, aateluutensa, sivistyksensä, eikä suinkaan vähemmin äidiltä peritty ulkonainen kauneutensa, avasivat hänelle kaikki ovet. Hänet otettiin vastaan joka taholla, kaikki kilpailivat hänen suosiostaan. Mutta niinpä olikin hän kaunis kuin taiteilijan unelma, tuo nuorukainen, jolla oli lämpimät, suoraan sydämeen tunkeutuvat siniset silmät, ylväs pää, muodoltaan taiteilijan ikuistuksen arvoinen, ryhdikäs, solakka vartalo, pulppuava nuoruus ja elonvoimaa niin ehtymättömästi, että mitä runsaammin hän sitä tuhlasi, sitä enemmän hänelle sitä tuntui jäävän.

Sitäpaitsi ei hän ollut ainoastaan „kaunis mies" siinä merkityksessä kuin boulevardien Parisi käsittää kauneuden. Hänessä oli kaikki erikoista ja tavatonta, lahjakkuudesta ja kuohuvasta elämänhalusta aina kasvonpiirteisiin saakka.

Nuoren tattarin, jolla oli enkelimäiset kasvot, atleetin voimat, leijonan rohkeus ja ritarin käy-

tös, oli Parisi havainnut aivan tuntemattoman väriseksi ja tuoksuiseksi ruusuksi. On helppo arvata, miltä Seine-kaupungin markiisit näyttivät hänen rinnallaan. Heitä oli kuohuva elämä puristellut luita ja ytimiä myöten, hänelle näytti se vain antavan uusia voimia. Heidän sielunsa olivat sammuneet kuin öljyttömät lamput, hän oli pelkkää tulta ja liekkiä. He olivat voimansa tuhlanneet, hän ei tiennyt mitä tehdä uhkuvalla elonvoimallaan. He eivät enää tavanneet elämästä mitään viehätystä, häntä hurmasi kaikki se uusi, mikä häntä ympäröi, ja itse viehätti hän kaikkia.

He ottivat osaa mässäyksiin, kiihoittaakseen veltostuneita hermojaan, hän jäähdyttääkseen ylen kuumaa vertansa. Ja sitäpaitsi ei sakka pikarin pohjalta tarttunut hänen huuliinsa, paha varisi tästä jalosta luonteesta kuten kuiva hiekka kalliolta.

Hänen luonteensa oli muodostunut silmieni edessä, olin nähnyt sen kehittyvän melkein päivä päivältä, ja siksi minä tunsinkin hänet perinpohjin. Mies oli sama Selim kuin lapsenakin, kaikki vain täydellisemmäksi suhtautuneena.

Omien voimiensa tietoisuus antoi hänelle varmuutta, useimpien ihmissielujen kehnouden ja teeskentelyn tuntemus sai hänet halveksimaan

ihmisiä. Lannistumattoman tarmon ja toimintakyvyn siemenet, joita hänessä aina oli ollut, juurtuivat nyt, versovat ja tekivät hänestä tavallaan vaarallisen.

Hänellä oli jälellä entinen vilkkaus ja ajattelemattomuus, jotka hänen intohimoisen luonteensa takia saattoivat helposti muuttua mielettömyydeksi. Mutta siitä suojasi häntä itse-arvostelu, jota sivistys tuottaa, ja hienosti kehittynyt vaisto, joka käsitti jokaisen teon ja ajatuksen merkityksen.

Hän ei ollut milloinkaan ollut tunteellinen, mutta jos hänessä oli lapsuuden päivinä ollut jotakin sentapaista havaittavissa, katosi se nyt jäljettömiin. Senpätähden ei Hanian muisto ollut jättänyt hänen mieleensä omantunnontuskia eikä kaipuun hiventäkään. Nauraen ja riemuiten osasi hän rakastella, ei huokaillen. Sellainen luonne soveltui kuitenkin parisittarien luonteeseen ja mielenlaatuun, ja siksipä he olivatkin kerrassaan hurmaantuneita häneen, vaikka tiesivät varsin hyvin, että hän arvelematta saattoi pettää heitä. Puhuessani hänelle tästä, vastasi hän:

— Minä en sitoudu kehenkään, minä huvittelen. Antaisin mitä tahansa, jos voisin löytää todellista rakkautta, mutta jos sellaista on olemassa,

joudut sinä meistä kahdesta kauemmin etsimään sitä, mutta luultavaa myöskin on, että sinä sen löydät.

— Sinä siis petät, sanoessasi: minä rakastan?

Hän hymyili.

— Ei, tiedän kyllä pettäväni vast'edes, mutta sitä sanoessani en petä.

Ne miehet, joiden kanssa hän oli tekemisissä, jakaantuivat kahteen ryhmään: toiset melkein jumaloivat häntä ja toiset inhosivat. Selimillä puolestaan oli aivan erikoinen tapa kohdella heitä.

— Minä pidän enemmän niistä, jotka pitävät minusta, mutta kunnioitan enemmän niitä, jotka minua vihaavat; he ovat itsenäisempiä, — sanoi hän.

Sitten oli hänellä tapana lisätä:

— Kaipaan muuten yhtä vähän kumpiakin.

Kuitenkin oli hän erinomainen toveri. Hänellä oli kultainen sydän, ja hän auttoi missä ja millä tavalla suinkin voi, mutta hänen ystävyytensä ei ollut helposti voitettavissa. Sinä hetkenä, kun hän veljellisesti jakoi kaikki jonkun toisen kanssa, rakasti hän myöskin tuota toista kuin veljeään; silloin oli hänen tunteensa vilpitön ja teeskentelemätön, mutta kohta sen jälkeen saattoi hän ot-

taa saman suhteen jokseenkin kevyeltä kannalta. Selim käsitteli kaikkea jokseenkin keveästi.

Kun minä äsken mainitsemistani syistä aloin vetäytyä hänestä erilleni, kävi Selim katkeran surumieliseksi. Tuon tuostakin kysyi hän minulta:

— Mitä sinulla sitten oikeastaan on minua vastaan, senkin jöröjukka?

Sitten herkesi hän kysymästä, mutta hän ei herennyt suremasta. Usein ryntäsi hän ylös pieneen kamariini Montmartrelle, istahti ikkunan ääreen ja katsoi huolestuneena minuun enkelinsilmillään, ikäänkuin tahtoen lukea kaiken, mitä sydämessäni liikkui. Minä puolestani en lakannut pitämästä hänestä, päinvastoin; ehkä juuri siksi, että meidän luonteemme olivat niin perin erilaiset, olin hänen suhteensa yhtä paljon heikko kuin myötätuntoinenkin. Mutta Hanian varjo oli meidän välillämme. Lisäksi oli minulla muitakin perusteita.

Enhän voinut elää niinkuin hän, ja sitäpaitsi oli hän iloinen, minä raskasmielinen. Tosiaankin, minulla oli kyllä syitä pysyä erossa Selimistä, mutta minä en voinut uskoa niitä hänelle, sillä pelkäsin hänen alkavan sääliä minua. Luontoni ei salli minun milloinkaan uskoa surujani toisille.

Kun tunsin piston sydämessäni, suljin sen, kuten ummistuu simpukka, jonka sisään tunkeutuu hiekanjyvänen. Sitäpaitsi en koskaan uskonut muille ilojanikaan. Se, joka menettelee toisin, toimii jonkun sisäisen voiman pakoittamana; sitä pakoitusta en minä tuntenut.

Sellaisissa oloissa olimme eläneet muutamia vuosia Parisissa, minä vaatimattomasti, hän suurellisesti. Sitten syttyi sota. Tiedon siitä otimme vastaan verrattain välinpitämättömästi. Koko Parisi piti sitä alussa vain jonkinlaisena sotajoukkojen kävellyttämisenä. Luultiin parrakkaitten zuavien ja mustien afrikalaisten pelkän näkemisen ajavan saksalaiset pakosalle. Nämä zuavit ja turkuusit lähtivät Parisista kuin saalista vainuava petolintuparvi. He tunsivat hehkuvaa taistelu-intoa ja kärsimättömyyttä päästä mahdollisimman pian haistamaan ruudin savua ja tappelemaan. Parisi pysyi rauhallisena tulevaisuuteen nähden.

— Vielä yksi voitto meille, — sanottiin, — ja sitten on kaikki lopussa.

Mutta kun kanuunien savu oli Weissenburgin, Gravelotten ja Sedanin taistelujen jälkeen haihtunut, huomasivat peljästyneet ranskalaiset kärsineensä suurimman tappion, mitä olivat milloin-

kaan kohdanneet. Kaikki nuo kirjavat, punaiset ja mustat rykmentit olivat hajonneet kuin akanat tuuleen saksalaisten rautapukuisten joukkojen tieltä ja maailmankaupungin ympärille kerääntyi yhä sakeampia preussiläisjoukkoja. Alettiin öisin kuulla Attilan hevosten hirnuntaa Parisin porttien edustalla. Tuon tuostakin kajahteli sanansaattajan hevosen kavioitten kopse kaupungin tyhjillä kaduilla, ja ääni ilmoitti: „Meikäläiset lyötiin! Uusi tappio!“ Hetkiseksi lyyhistyi Parisi kokoon kuin härkä, joka saa kirvespohjasta otsaansa iskun, mutta sitten nousi se jälleen ylös ja alkoi karjua. Koko kansa nousi nyt puolustukseen. Peljätty toissilmäinen diktaattori lensi ilmapallolla tiehensä kaupungista. Pohjoisessa, etelässä, idässä ja lännessä muodostui uusia joukkoja, armeijoita kasvoi maasta kuin sieniä sateella. Maa muuttui pistinmetsäksi. Juuri siihen aikaan syöksyi Selim kerran huoneeseeni hehkuvin poskin ja säihkyvin silmin. Hän heittäysi kaulaani ja huudahti:

— Lähtekäämme ulos tappelemaan!

Minä olin jo kauan toivonut sitä, ja otin sentähden vastaan hänen sanansa mitä rauhallisimmin. Hän luuli mielialaani vanhaksi kylmäkiskoisuudeksi, jota oli jo vuosikausia ollut välillämme, ja lisäsi sentähden nopeasti:

— Meidän välillämme on ollut jotakin, mutta profeettani kautta, unohda se, Henryk!

Muistin mitä isäni oli sanonut, kun minun tuli antautua kaksintaisteluun Selimin kanssa:

— Tappele sitten, poikani, ja tappele niin että kipinät sinkoilevat!

Vastasin sentähden Mirzalle samoilla sanoilla:

— Niin, tapellaan, Selim, ja tapellaan niin että kipinät sinkoilevat!

Syleilimme toisiamme ja aloimme sitten innokkaasti keskustella. Minä tahdoin jäädä Parisiin ja taistella kaupungin muurien sisäpuolella. Selim halusi lähteä pois kaupungista ja liittyä johonkin vapaajoukkoon:

— Kaupungin roskaväkeä alkaa jänistää.

Sitten alkoi hän kertoa minulle La Rochenoiresta ja vakuutti hänen luonaan tapaavamme mitä kaipasimme.

— Hän ei voi sietää minua, — sanoi Selim, — mutta hän on perin merkillinen mies! En ole milloinkaan ennen tavannut sellaista luonnetta. Minä voisin panna vaikka pääni pantiksi hänen edestään.

Kuten jo mainitsin, olin turhaan tiedustellut Selimiltä lähempiä seikkoja hänen ja La Roche-

noiren välisestä kaksintaistelusta. Aavistin, että hän oli se markiisi, jonka kädestä Selim oli kolmasti lyönyt miekan, mutta Selim oli ottanut osaa lukemattomiin kaksintaisteluihin, enkä minä tiennyt mitään varmaa.

— Voin vakuuttaa sinulle, että sinä et ikinä tapaa hänen vertaistaan, — sanoi hän houkuttelevasti.

Lopuksi taivuin; minulla ei ollut tapana koskaan mukautua Selimin tahtoon, mutta nyt suostuin väkisinkin. Parisissa ei tarvinnut muuta kuin mennä muurien ulkopuolelle, saadakseen tapella niin paljon kuin vain halutti. — Parisista ei enää voinut päästä pois muutoin kuin ilmapallolla. Ilmassa purjehtiminen ei minua juuri erityisesti viehättänyt. Olisin muuten tahtonut liittyä ratsuväkeen; La Rochenoiren joukko oli jalkaväkeä, mutta Selim oli itsepäinen — ja minä mukauduin.

Kaksi päivää sen jälkeen nousimme ylös ilmapallolla, mukanamme joukko tiedonantoja ja ilmoituksia diktaattorille. Päivä oli pilvinen ja sateinen. Pallomme kohosi kaupungissa muutaman tuhannen jalan korkeuteen, mutta laskeutui heti sen ulkopuolella niin että ainoastaan pari pyssynkantamaa eroitti meidät maasta, ja verkalleen kulki se yli preussiläisen leirin. Näin koko lei-

rin kuin kämmenelläni: valkoisen telttameren, vallitukset, kanuunat, kypäräpäiset vahtisotilaat, jotka seisoivat liikkumattomina kuin kuvapatsaat ympäri leiriä. Sotilaat osoittivat meitä, kenraalit tähystelivät meitä kaukoputkillaa:, ja leirissä syntyi hälinää ja melua, joka tunkeutui palloomme saakka. Meitä ammuttiin pienillä kenttätykeillä, mutta me emme kuulleet edes kuulien suhinaa. Hra Vaucourt, pallon päällysmies, kelpo ilmailija, mutta aika jänishousu, istui kauhusta puolikuolleena korin pohjalla. Selim nauroi kuin lapsi, taputti käsiään, kumartui saksalaisiin päin ja huusi heille haukkumasanoja kaikilla maailman kielillä. Liikkuessaan sai hän korin heilumaan, mikä vielä lisäsi hra Vaucourtin kauhua. Minä puolestani pidin ratsupyssyä kädessäni ja odotin otollista hetkeä ampuakseni, mutta sekä matkan pituus että korin heiluminen tekivät sen mahdottomaksi.

Päästyämme leirin ulommaisen reunan kohdalle laskeutui pallo vielä alemmaksi. Nyt tarttui Selimkin ratsupyssyynsä, ja hänen silmänsä kiiluivat kuin suden. Hän katseli tarkasti eräälle suunnalle, ja hetkisen kuluttua virkkoi hän minulle:

— Katso!

Minä silmäilin hänen osoittamalleen taholle ja meitä ympäröivän kevyen usvakerroksen läpi

huomasin, että parvi ratsumiehiä erosi toisista ja alkoi ajaa meitä takaa.

Jonkun ajan kuluttua eroitimme jo neliskulmaiset ulaanilakit, univormut ja pistimet paljain silmin. Ratsas'ajien hoputukset kuuluivat jo ihan selvästi; pian olivat he aivan allamme. Pallomme laskeutui yhä alemmaksi ja kulki nyt paljoa hiljaisempaa vauh ia.

— Ne ovat ulaaneja! — huudahti Selim.

— *Nous sommes perdus!**) sopersi hra Vaucourt.

Silläválin ratsastivat ulaanit eteenpäin minkä kavioista lähti, mutta kerrassaan epäjärjestyksessä. Etunenässä upeili muuan suurikasvuinen vaaleapartainen upseeri. Hänen kastanjanruskea hevosensa, nähtävästi parempi toisia, juoksi täyttä ravia suoraan pallomme alla, ja maa pelmahteli sen kavioissa Upseeri istui takakenossa, ja kääntämättä silmiään hetkeksikään muuanne tähysteli hän palloamme, huutaen:

— Te olette meidän vallassamme! Te olette meidän vallassamme!

— Pitäkää siten kiinni meistä! — vastasi Selim.

---

* Me olemme hukassa

Lensimme yli pajupensaita kasvavan ja nähtävästi vesiperäisen niityn, sillä ulaanien hevoset kompastelivat tuon tuostakin ja kaatuivat. Suurin osa ratsastajia jäi jälkeen ja lopetti takaa-ajon kokonaan; upseeri ja parikymmentä miestä seurasi kuitenkin uskollisesti kintereillämme.

— Nepä ovat uljaita hevosia, — sanoin Selimille.

— Nyt me voimme ampua, — vastasi hän.

Me olimmekin nyt vain pari sataa metriä maanpinnan yläpuolella, mutta korin heilumisen vuoksi oli melkein mahdoton ampua; toisinaan joutui se melkein vaakasuoraan asentoon.

— Ettekö voi sovittaa, ettei tämä kirottu kori tanssi niin vimmatusti? — huusi Selim jyrisevällä äänellä, ikäänkuin hra Vaucourt olisi ollut kuuro.

— *Nous sommes perdus!* — sopersi hra Vaucourt.

Silloin nousi Selim seisomaan ja pitäen toisella kädellään kiinni nuorasta kohotti hän toisella ratsupyssyänsä ikäänkuin pistoolia ja tähtäsi upseeria.

— Sinä ammut ohi, — sanoin minä.

— Koettakaamme.

Kuului kumea pamaus ja heti sen jälkeen huutoa alhaalta. Katsahdin sinne: upseeri ei tä-

hystellyt enää meitä, vaan painoi kasvonsa hevosen kaulaa vasten ja pyörähti hetkisen kuluttua maahan satulasta.

— Samassa laskeusimme niin alas, että köysi melkein kosketti maata. Onneksi kerääntyivät ulaanit kaatuneen upseerinsa ympärille, ja sill'-aikaa ennätimme me etääntyä muutamia satoja askeleita heistä.

Hra Vaucourt, joka oli nyt jonkun verran rauhoittunut, heitti pois pallosta kaikki mitä heitettävissä oli, mutta nähtävästi purkausi kaasua märän kankaan lävitse tai sitten oli siihen ilmestynyt reikä johonkin paikkaan; joka tapauksessa laahasi kolmannes köyttä pitkin maata ja pallo heilui hirveästi.

Sen huomatessaan jatkoivat ulaanit taas takaa-ajoaan, mutta heidän hevosensa olivat jo lopen väsyneitä eivätkä jaksaneet juosta enää pitemmälle. Tovia myöhemmin oli takaa-ajajia vain viisi jälellä, ja hetkisen kuluttua sortui taas yksi hevonen maahan, jaksamatta nousta jaloilleen.

— Nyt niitä on vain neljä, — sanoi Selim.

— Ammu yksi, niin jää vain kolme!

— Matka on liian pitkä; sitäpaitsi heiluu kori tavattomasti.

— Mutta tarpeetontahan on paeta pitemmälle

— Siinä sinä olet oikeassa. Hra Vaucourt, avatkaa venttiili, jotta pallo tyhjentyy; me tahdomme laskeutua.

— Hyvät herrat! — huudahti ranskalainen epätoivoissaan. — Te olette kadottaneet järkenne! Mitä — neljä paholaista vielä kintereillämme, ja mekö antautuisimme heille vapaaehtoisesti? Emme koskaan!

— Hra Vaucourt, avatkaa venttiili ja heittäkää ankkuri, — uudisti Selim uhkaavasti.

— En koskaan!

Silloin kääntyi Mirza minuun ja virkkoi rauhallisesti:

— Ole hyvä ja aseta ratsupyssyn piippu hra Vaucourt'in ohimolle; hän saa valita.

Minä käännyin, ja pitäessäni toisella kädellä kiinni köydestä, tähtäsin toisella hra Vaucourtia ohimoon.

— Saatte minuutin miettimisaikaa.

Hra Vaucourt alkoi manata, hän manasi meidän kansallisuuttamme, sitä hetkeä, jolloin ensi kerran näki päivänvalon, itseään, Parisia ja preussiläisiä, mutta heitti ankkurin ja avasi venttiilin sellaisella kiireellä, kuin Ranskan pelastuminen olisi riippunut siitä. Pallo alkoi nopeasti laskeutua.

— Pidä kiinni! — huusi Selim.

Yhtä seikkaa emme olleet ottaneet huomioon: ilmapallosta ei astuta alas yhtä helposti kuin vaunuista. Ankkuri tarttui tosin pensaaseen, mutta kori syöksyi maahan sellaisella vauhdilla, että me kaikki kolme lensimme suin päin monen metrin päähän toisistamme. Ratsupyssy lensi jonnekin kädestäni, ja itse putosin päistikkaa pensaikkoon. Hyppäsin heti pystyyn, mutta ennenkun olin ennättänyt selviä keikauksesta ja löytää ratsupyssyni, kuulin hevosen päristelemistä ihan vierestäni.

— Oikealle, oikealle! — huusi Selim.

Samassa pamahti laukaus, ja ratsastaja, joka oli asettanut pistimen rintaani vasten, syöksyi pää edellä satulasta kuin salaman iskemänä.

Mirza ei nähtävästi ollut menettänyt ratsupyssyä pudotessaan!

Minä tartuin myöskin omaani ja katsahdin ympärilleni. Nyt oli Selim vuorostaan vaarassa. Kaksi ratsastajaa syöksyi häntä kohden täyttä vauhtia, huutaen ja kirkuen kuin hullut. Paljain päin, liehuvin suortuvin, hehkuvin poskin ja sieramet levällään valmistautui hän tyynesti ottamaan heitä vastaan. Toinen ratsastaja kohotti pistoolinsa ja tähtäsi — minä laukaisin.

Kolmesta ahdistajasta oli nyt jälellä vain yksi, ja minä tunsin itseni aivan levolliseksi. Mirza oli liian taitava miekkailija, jotta tappelun päätös olisi ollut epävarma.

Neljäs ulaani, joka oli muutamien satojen askeleitten päästä nähnyt kaikki, kannusti hevostaan niin rajusti, että eläimen kaviot vajosivat syvälle maahan, ja alkoi sitten paeta niin nopeasti kuin he osen kavioista suinkin lähti.

Selim ampui luodin hänen jälkeensä, mutta osaamatta, sillä välimatka oli liian pitkä.

Preussiläinen, jonka Sel m oli ampunut ihan viereeni, ei ollut heittänyt suitsia kädestään, ja hevonen seisoi vieressä, pää vaipuneena herransa ruumiin yli. Selim ja minä saimme vaivoin suitset heltiämään jäykistyneestä kädestä. Sitten hyppäsi Selim satulaan, ottaakseen kiinni toiset hevoset. Toinen niistä, nähtävästi vähemmän älykäs eläin, oli alkanut kaikessa rauhassa syödä ruohoa niinkuin ei olisi mitään tapahtunut, mutta toinen juoksenteli niityllä ja osoitti lyhyellä hirnunnalla suruaan.

Hevosten kiinniottamisessa kului hetkinen. Neljännestunnissa oli Selimillä kolme hevosta hallussaan. Minä kävin sillä välin ottamassa

selvää ilmailija Vaucourtista, jonka kohtalosta olimme epätietoisia.

Löysin hänet rähmällään makaamasta erään pensaan takaa ja aloin pudistaa häntä käsivarresta.

— Hra Vaucourt, nouskaa ylös!

— Pardon! Armoa! — änkytti hra Vaucourt, luullen minua varmasti preussiläiseksi ulaaniksi. Ilmailija-parka ei tullut ajatelleeksi, että preussiläinen ei olisi koskaan puhutellut häntä ranskaksi.

— Hra Vaucourt, nouskaa! Ei täällä ole enää ulaaneja, vaan me, teidän toverinne!

Hra Vaucourt kohotti päätään, nojasi kyynärpäihinsä ja alkoi ihmetellen tirkistellä minua, uskomatta silmiään. Selim, joka oli jonkun matkan päässä hevosineen, nauroi kuollakseen.

— Niin, niin, täällä ei ole enää ainoatakaan ulaania! — toisti hän.

Hra Vaucourt katseli meitä, ulaanien hevosia, kaatuneita, ja remahti sitten sellaiseen riemuun, että me luulimme hänen kadottaneen järkensä.

— *Eh bien! Vous êtes donc des diables!* *)* huusi hän hillittömästi.

— Häntä saamme kiittää kaikesta, — sanoin minä, osoittaen Selimiä.

*) Ka, tepä olette aika lempoja!

— Mitä? Tuota nuorta miestä, joka on näöltään aivan kuin — tyttö?

— Ei, ei, vaan meitä molempia, — vastasi Selim.

Hra Vaucourt nauroi, hyppi, teki lukemattomia kysymyksiä, hyppi uudestaan, sanalla sanoen, hän oli kokonaan suunniltaan. Sitten juoksi hän katsomaan kaatuneita, mutta päästyään lähimmän ruumiin luo, joka kasvot vääntyneinä, verinen vaahto suupielissä ja hampaat lujasti purtuina yhteen tuijotti häneen jäykistyneellä katseellaan, — silloin alkoivat ilmailijamme polvet tutista, ja hän kävi niin kalpeaksi, että me pelkäsimme hänen pyörtyvän.

Selin kehoitti häntä kopeloimaan kaatuneitten taskuja, mutta siihen ei hän uskaltanut ryhtyä. Otimme heiltä ainoastaan kypärit ja ajoimme sitten tiehemme.

— Kyllä minä sentään mieluummin matkustan näin kuin tuolla helvetinkoneella, — arveli Selim, sivuuttaessamme ilmapallon, joka kokoon luhistuneena retkotti nurmikolla perin surkeana.

Sill'aikaa oli alkanut yhä enemmän hämärtää, ja piankin oli yö käsissä. Me saavuimme metsätielle, mutta minne se johti, sitä emme tienneet — ehkä jonnekin kylään, joka oli täynnä preus-

siläisiä. Mitä suurin varovaisuus oli tarpeen, sillä kaikki vaarat eivät olleet suinkaan voitettuja. Seutu, jota nyt kuljimme, oli vihollisten hallussa, ja me saatoimme millä hetkellä tahansa kohdata preussiläisiä vartiojoukkoja. Sitäpaitsi oli hyvinkin mahdollista, että oli lähetetty toinen osasto meitä takaa-ajamaan. Hra Vaucourt ei voinut mitenkään hillitä kieltään, kun hän kerran oli päässyt vauhtiin, ja hän osoitti meille „ääretöntä", „sanomatonta" kiitollisuuttaan niin kovaäänisesti, että Selimin oli lopulta pakko pyytää hiljaisuutta.

— Minkätähden? — kysyi hra Vaucourt.

— Preussiläisiä saattaa olla lähistöllä.

— *Avec vous, je m'en fiche,* — vastasi ilmailija luottavasti.

Hänen rohkeutensa oli nyt yhtä „ääretön" kuin hänen kiitollisuutensakin.

Metsätie soukkeni soukkenemistaan. Tuon tuostakin tunkeutui korv imme jotakin melua; silloin poikkesimme aina sivuun, pysähdyimme ja pidätimme henkeämme. Kerran juoksi naarashirvi vasikoineen tien poikki, katsahti meihin ja riensi sitten muutamin harppauksin läheiselle niitylle, missä alkoi rauhallisena pureksia ruohoa. Oli aivan kuin eläimet olisivat tienneet ihmisillä olevan nyt siksi paljon tekemistä toistensa murhaami-

sessa, ettei heillä ollut aikaa välittää niistä. Toisinaan piekkivät oksat meitä kasvoihin tai tarttuivat kiinni vaatteisiimme, väliin hirnui joku hevosistamme levottomana, joskus taasen näytti joku kanto pimeässä ihmiseltä, joka harasi käsivarsillaan tai ojensi ne taivasta kohden — ja me hoputimme hevosiamme, hra Vaucourt vetäytyi taaksepäin, ja Selim ja minä viritimme kivääriemme hanat ja lähestyimme varovasti epäilyksenalaista paikkaa. Metsä suhisi, sade oli jo melkein tauonnut, mutta sen sijaan alkoi tuulla, ja taivaalla kiiti repaleisia pilviä, jotka, milloin keräysivät yhteen ja peittivät kuun, milloin hajaantuivat niin, että näimme tähtien taivaalla valjuina tuikkivan.

Naapurimme hermot alkoivat taas huomauttaa olemassaolostaan vähemmin miellyttävällä tavalla. Minä puolestani tunsin itseni perin onnelliseksi. Hiljaisuus, yksinäisyys, karu metsä, yö, raitis tuuli, epävarmuus ja uhkaavat vaarat hurmasivat minua sanomattomasti; olin aivan kuin uudestisyntynyt. Muurien sisällä oli ahdasta ja painostavaa, täällä hengitin syvästi ja vapaasti kuin Farys Arabistanissa*). Siellä muurien sisällä olivat ajatukseni alituisesti samoilleet katkerissa muistoissa ja yksityisissä huolissa, täällä oli vierelläni veljeni,

*) Farys, erään Mickiewicz'in runon sankari.

tattari, kädessäni toinen veli, ratsupyssy, edessäni avara, vapaa luonto, unhotus, huumaus ... kuolema. Ellei ajatus tovereitteni epävarmasta asemasta olisi pidättänyt minua, niin olisin kääntänyt kasvoni taivasta kohden ja huutanut keuhkojeni koko voimalla: hei, hei, sinä suhiseva, kiehtova metsä! — ja sitten olisin kuunnellut kaikua metsästä, missä tuuli humisutti puitten latvoja kuin urkuja soittaen. Liettualaisuus heräsi minussa, ja minusta tuntui kuin olisin ollut Bialowiezin aarniometsissä, soitten ja rämeikköjen keskellä, missä vesi sydänyöllä laulaa, missä switeziankojen*) vihlovat huudot ilmassa kaikuvat, missä mustat kannot vihreinä loimuavat ja eläimet puhuvat ihmiskielin.

En siis ajatellut vaaroja enkä niistä välittänyt, mutta Mirza valvoi. Hänen rypistyneet kulmansa osoittivat mitä suurinta tarkkaavaisuutta; hän tähysteli jokaista pensasta ja puunrunkoa. Tie kävi yhä huonommaksi.

Vihdoin, puolen tunnin ratsastuksen jälkeen, virkkoi Selim:

— Meidän täytyy lepuuttaa hevosia.

*) Slaavilaisen jumaltaruston switeziankat vastaavat suunnilleen meidän uduttariamme.

Poikkesimme syrjään tieltä, ja kun olimme päässeet jonkun matkaa metsän sisälle, hyppäsimme alas ratsailta ja vapautimme eläimet satuloista. Hellittämättä suitsia käsistämme laskeuduimme sitten levolle puitten suojiin. Kukaan ei puhunut sanaakaan, kaikki olivat liian väsyneitä. Hiljaisuutta häiritsi vain ruohon rouske hevosten hampaissa. Olimme levänneet noin neljännestunnin, kun Selim ja minä äkkiä hypähdimme pystyyn.

— Mitä se on? — kuiskasimme molemmat yhtaikaa.

Pimeydestä ja hiljaisuudesta tunkeutui korviimme kummallista melua — jotakin lapsen itkun ja lampaan määkinän tapaista ääntä.

— Lammas, — virkkoi Mirza.

— Ei, vaan huuhkaja, — vastasin minä.

Samassa lakkasivat hevoset syömästä, luimistivat korviaan ja alkoivat vainuta sieramillaan.

Ei, se ei voinut olla lammas eikä huuhkaja! Tuossa valittavassa, epäselvässä äänessä oli jotakin peloittavaa juuri sentähden, että se tuntui niin luonnottomalta. Susien ulvonta tai ratsupyssyjen pauke ei olisi saattanut meitä niin levottomiksi.

Selim, joka rohkeudestaan huolimatta oli hieman taikauskoinen, tuijotti pimeyteen ja kuiskasi:

— Tuo ei oikein miellytä minua, yhtä vähän kuin mitkään sellaiset vaarat, joiden laadusta en ole selvillä.

— *Mon Dieu!* — sopersi hra Vaucourt kauhusta vavisten

— Kas, tuolla on jotakin valkoista, — kuiskasi Selim ja osoitti metsään.

Katsahdin sinne. Mirza erehtyi, siellä ei näkynyt mustaa eikä valkoista.

— Minäpä lähden sinne pyssyineni, — sanoin. — Ei kai se paholainen minua purematta niele.

Lähdin sinne päin, mutta sitä mieltä olin minäkin, että sellaiset vaarat ovat pahimmat, joiden laatua ei tunne. Tosiaankin, kun kuulin tuota merkillistä ääntä joka puolelta, olin valmis uskomaan, että kaatuneitten henget istuivat puitten oksilla kuin varpuset ja puhelivat toisilleen.

Minunkin hermoni alkoivat täristä. Säpsähdin joka kerta kun oksa jalkani alla risahti. Kerran olin kuulevinani äänen kuiskaavan korvaani: *„He, Polonais!"* *) Mutta se oli vain mielikuvitusta.

---

*) Hei, puolalainen!

Kiersin sen puun, jonka alla olimme levänneet. Ääni kuului yhtämittaa, välistä sieltä, välistä täältä, niin että se lopulta lakkasi minua peloittamasta ja alkoi väsyttää.

— Mene hiiteen! — mutisin itsekseni ja palasin takaisin puun alle.

Siellä tapasin ainoastaan hra Vaucourtin, joka minun lähestyessäni luuli, että paholainen itse oli tullut noutamaan hänen sieluansa.

— Missä Mirza on? — kysyin minä.

— Hän meni o-o-o-ottamaan se-se-selkoa . . . — yritti hän vastata, hampaitten lyödessä loukkua.

Kului neljännestunti, puoli tuntia, mutta Selimiä ei kuulunut.

Nyt aloin minäkin todella pelätä. Suuri onnettomuus saattoi olla tapahtunut: Mirza oli kenties poistunut liian pitkälle, eksynyt kirottuun metsään, eikä löytänyt takaisin.

Kolme neljännestuntia oli jo mennyt, eikä Selimiä vieläkään näkynyt.

Olisin tosin voinut ampua tai huutaa, siten opastaen häntä, mutta samalla olisin myöskin voinut houkutella kimppuumme preussiläisen vartiojoukon. Mutta muusta ei ollut apua. Ilman Selimiä en olisi jättänyt leiriämme, vaikka koko preussiläinen armeija olisi hyökännyt kimp-

puumme. Ilmoitin hra Vaucourt'ille aikomukseni.

Hän heittäytyi polvilleen eteeni ja rukoili minua luopumaan aikeestani.

— Silloin olemme kaikki mennyttä miestä, — sanoi hän.

Minä koetin viheltää, mutta hiljaisuus vain vastasi; salaperäinen äänikin oli vaiennut. Huusin sentähden kerran ja sitten useamminkin:

— Mirza . . . halloo!

Ei vastausta.

Jouduin sellaiseen tuskaan Mirzan tähden, että tukka nousi päässäni. Sillä hetkellä oli se poika minulle kallisarvoisempi kuin kaikki muu maailmassa. Ajattelematta sen enempää asetin ratsupyssyn poskelleni ja laukaisin.

Punainen salama ja pamaus. Koko metsä vaikeni kuin kauhusta. Hra Vaucourt huusi:

— Herra, ota minun sieluni!

— Sitä ei huolisi pirukaan, — vastasin minä kärsimättömästi.

Hiljaisuutta ei kestänyt kauempaa kuin viisi minuuttia; silloin kuulin hiljaista rapinaa pensaikosta, aivan kuin joku olisi tallannut kuivia oksia.

Se saattoi olla Selim, mutta myöskin joku toinen. Hra Vaucourt ja minä asetuimme väijyksiin puun taakse.

Hetkisen kuluttua ilmestyi tumma olento pensaikosta. Onnettomuudeksi siirtyi kuu juuri silloin pilveen, ja tuli niin pimeä, että me töin tuskin saatoimme eroittaa haamun.

Etukumarassa lähestyi se verkalleen ja varovasti, pysähtyen tuon tuostakin kuuntelemaan. Huomasin sen kädessä pyssyn.

Viiden askeleen päähän meistä pysähtyi olento. Teroitin katseeni mahdollisimman tarkaksi — se ei ollut Mirza.

Pimeys esti minua eroittamasta, oliko tuntematon preussiläinen tai sotilas ensinkään. Tosin näin, ettei hänellä ollut kypärää päässä, mutta eiväthän baijerilaiset ja saksilaiset käyttäneet kypärää, ja preussiläisilläkin saattoi olla lakkeja.

Kuka tuo viiden askeleen päässä oleva mies olikaan, tarvitsin häntä joka tapauksessa ja päätin ottaa hänet kiinni.

— Tsss! — kuiskasi hän.

— Tsss! — vastasin minä puun takaa.

Me leikittelimme oikeastaan sokkosilla. Leikk oli tosin tällä kertaa hieman vaarallista, mutta ei suinkaan vähemmin mieltäkiinnittävää.

Vieras astui vielä kaksi askelta lähemmäksi. Samassa heittäydyin minä kuin tiikeri hänen kimppuunsa, ja sekuntia myöhemmin istuin hajareisin hänen rintansa päällä ja pidin lujasti kiinni kurkusta, huutaen:

— Vaikene, tai olet kuoleman oma!

Mutta tuntematon, joka oli voimakas mies, heitteli itseään sinne tänne kuin hullu. Minä olen myöskin verrattain vahva mies, mutta vain suurella vaivalla sain pidellyksi hänet aisoissa. Hän potki kuin vimmattu ja oli vähällä heittää minut kumoon.

Äkkiä jäi hän liikkumattomana makaamaan niinkuin olisi rautakäsi naulannut hänet maahan. Katsahdin taakseni: Selim oli polvillaan hänen sääriensä päällä, ja kurottautuen olkani yli, työnsi hän välkkyvän pistimenkärjen miehen silmien eteen.

— Jos teet pienimmänkin liikkeen, niin pääset hengestäsi, — kuiskasi hän.

Tuntematonta ei enää haluttanut ponnistella vastaan. Selim nousi ylös, otti ratsupyssynsä ja virkkoi:

— Laske hänet!

Minä tottelin; vanki lepäsi liikkumattomana kuin tukki.

— Tappakaa minut sitten, — sanoi hän.

— Nouse ylös!

Mies-raukka nousi pystyyn ja virkkoi läähättäen:

— Mitä te olette miehiänne? Mitä te minusta tahdotte? Minä en tee kellekään ihmiselle pahaa. Te olette musertaneet luitani. Jos olette metsänvartijoita, niin ottakaa pyssyni. Minä maksan sakot . . . mutta älkää taittako kaikkia luitani. Nyt on sota. Saalis on sen, joka tahtoo syödä. Saksalaiset pyydystävät ranskalaisia . . . sudet lampaita, kissat hiiriä . . . minä petoja ja jäniksiä. Sellaiset ovat ajat . . . kaikki pyydystävät.

— Mikä sinä sitten olet?

— Nimeni on Mathieu Benoit eli vanha Mathieu, jos suvaitsette.

— Hyvä, rauhoitu, vanha Mathieu! Me emme ole metsänvartijoita, emmekä aijo ottaa pyssyäsi, vielä vähemmin laahata sinua oikeuden eteen tai ottaa sakkoja — osoita vain meille tietä.

— Niin, mutta te olette ruhjoneet minun vanhat luuni, — mutisi salametsästäjä.

— Selim kaivoi taskustaan muutamia kultakolikoita:

— Osta näillä uudet ja vastaa nyt kysymyksiini . . . Onko täällä preussiläisiä?

— On.

— Ja ranskalaisia?

— Niitä myöskin. He tappavat toisiaan, ja Isä Jumala katselee vain, eikä sano sanaakaan.

— Kuuleppas! Vie meidät ranskalaisten luo sellaista tietä, jolla emme kohtaa preussiläisiä.

— Sellaisia teitä tunnen paljonkin.

— Jos kohtaamme enemmän kuin kolme preussiläistä, ammun kuulan otsaasi. Jotta et pääse pakenemaan, sidon sinut nuoraan ja saat juosta perässä.

— Nykyään on koira suuremman arvoinen kuin ihminen, — mutisi Mathieu vastaukseksi.

Me nousimme satulaan ja läksimme matkaan. Mathieu kuletti meitä sellaisia teitä myöten, jotka hän yksin tunsi.

— Tämä tie, — sanoi hän, osoittaen metsätietä, jota olimme juuri tulleet, — vie Poutvertiin, missä matami Troliella on ravintola. Sanotaan, että eukolla pitäisi olla rahoja. Tuolla lepää preussiläinen, joka äsken ampui nuoren Vauhartin. Minä tunnen kuin viisi sormeani ja vien teidät oikeaan paikkaan. Nyt on sellaiset ajat, että kuolema asuu tiellä, rauha metsässä, saksalainen kirkossa ja keisari vankilassa.

— Muuten olen minä tyhmä mies, enkä tiedä yhtään mitään, — lisäsi hän hetkisen kuluttua.

Ja kenelle sinä myyt saaliisi? kysyi Selim.

— Milloin preussiläisille, milloin ranskalaisille, mutta jos he ryöstävät sen minulta, niin saavat sen ilmaiseksi. Sota ottaa, hyvä, ja maksaa selkäsaunalla.

Ukko kävi yhä puheliaammaksi. Hänessä ilmeni sekä yksinkertaisuutta että järkeilyä: kun suuret tappelevat, kärsivät pienet ja luulevat, että Isä Jumala on hetkiseksi nukahtanut.

Tiedustelimme oppaaltamme, mitä se kummallinen ääni oli, jota olimme metsässä kuulleet, ja saimme tietää, että salametsästäjät huutavat siten toisilleen öiseen aikaan; koska ukko Mathieulla oli ollut mukanaan kolme poikaansa metsässä, niin oli ääni kuulunut eri suunnilta.

— Mutta paljon mahdollista, — lisäsi ukko, — että itse vihtahousukin laskettelee sellaisia ääniä.

Sitten alkoi hän taas:

— Olisittepa joutuneet tekemisiin poikani Jakobin kanssa, jota myöskin sanotaan „Vääräkädeksi", niin ettepä olisikaan niin helpolla selvinneet, vaikka olettekin vahvoja kuin turkkilaiset.

Kahden seuduissa yöllä alkoi metsä vihdoin harveta, ja me saavuimme erääseen solaan. Mathieu kertoi, että metsä, jonka olimme jättäneet

taaksemme, ei ollut suuri, mutta tie kulki melkein sen ympäri; me olimme niin ollen kulkeneet hyvän matkaa ympyrässä.

Tuskin oli päivä alkanut sarastaa, kun kuulimme etäältä kukon kiekunaa, ja hetkisen kuluttua eroitimme aamuisen usvan läpi ranskalaisten hallussa olevan pienen kaupungin katot ja kirkon tornin. Vahtisotilaan kaikuva *Qui vive!* keskeytti kulkumme. Meidän täytyi odottaa kunnes vartiojoukko saapui, ja tämän mukana pääsimme sitten kaupunkiin.

Meitä ihmetytti jonkun verran, että raatihuoneella asuvaa kenraalia ei heti herätetty, vaikka ilmoitimmekin tuovamme viestejä Parisista. Tyydyttiin vain osoittamaan meille huone, jonka lattialle oli siroteltu olkia, ja vartija asetettiin ovelle. Me heittäysimme oljille ja vaivuimme raskaaseen uneen.

Vasta kello kymmenen tienoissa kutsuttiin meidät kenraalin luo, jonka nimeä en enää muista; suuri osa senaikuisia muistiinpanojani on joutunut hukkateille. Herra kenraali, pönäkkä ja ihrainen mies, jolla oli kalanpäätä muistuttava naama ja vihreät silmät, oli täydellinen — ei soturin, vaan — kissanpäivillä eläneen mässääjän esikuva.

Kymmenkunta ylempiarvoista upseeria ympäröi häntä kunnioittavan vaiteliaina. Hra Vaucourt pyysi puheenvuoroa ja alkoi kaunopuheisesti kuvailla seikkailujamme, joiden todenperäisyyttä vakuuttivat ulaanien kypärät sekä hevoset, joilla olimme ratsastaneet kaupunkiin.

Hra Vaucourt puhui totuuden mukaisesti, jättäen kuitenkin mainitsematta, että minä olin tähdännyt häntä ratsupyssyllä ohimoon, saadakseni hänet avaamaan venttiilin. Sitäpaitsi sanoi hän alituisesti „me", kun hänen olisi pitänyt sanoa „he".

Hänen kertomuksensa aikana seisoimme Selim ja minä vieretysten, nojaten ratsupyssyihimme. Upseerit tarkastelivat meitä sanattomina. Kun hra Vaucourt oli vihdoin lopettanut kertomuksensa, nousi kenraali seisaalle ja alkoi:

— Hyvät herrat! Minulla on kunnia esitellä teille tämä Ranskan urhokas poika (tässä osoitti hän hra Vaucourtia). Jos kaikki ranskalaiset kävisivät hänen . . . hm hm hm . . . olisi meidän maamme jo vapautettu vihollisista. Tämä urhoollinen . . . hm hm . . . ei välittänyt . . . välittänyt hm hm hm . . . vaan suoraan kuulasateen läpi ja . . . hm hm . . . saapui hän meidän luoksemme . . . Ja sentähden, hyvät herrat . . . hyvät herrat . .

Tässä alkoi kenraali pyyhkiä suutaan ruokaliinalla, upseerit hymyilivät, Ranskan urhokas poika kävi punaiseksi kuin krapu ja alkoi vilkuilla meihin. Selim puri huultaan ja minä puolestani koetin antaa Ranskan urhokkaan pojan katseestani havaita, ettei meillä ollut ajatusta ryhtyä vastustamaan niitä kiitoslauseita, joita hänen osakseen tuli.

Sillävälin oli kenraali irroittanut rinnastaan tähden, joita siinä muuten riippui kokonainen sikermä, ja virkkoi:

— Lähemmäksi, Ranskan urhokas poika! Minä toivon . . . hm hm . . . että diktaattori . . . hm hm . . . antaa vahvistuksensa tälle kunnianosoitukselle, jonka minä nyt teille suon.

Muuan pitkäkasvuinen, kasvoiltaan tuima ja epämiellyttävä upseeri ei voinut enää hillitä itseään, vaan virkkoi:

— Anteeksi, kenraali . . . Minä olen saanut sen käsityksen, että nämä kaksi herraa . . .

Kenraali viittasi häntä vaikenemaan ja kääntyi meihin:

— Te muukalaiset, — sanoi hän, — jotka juuri olette liittyneet Ranskan lipun alle, ottakaa tämä sankari esikuvaksenne, ja saattaa tapahtua,

että teidänkin rintanne koristetaan moisella kunniamerkillä.

Pelkäsin Selimin ratkeavan ääneen nauramaan tai saavan aikaan ikävyyksiä. Mutta ei, hän seisoi rauhallisena ja kylmänä, vaikka saattoi selvästi huomata, että tapaus sekä harmitti että huvitti häntä.

Hra Vaucourt oli muuten kunnon mies; hän selitti, ettei risti kuulunut hänelle, vaan meille. Siitä oli seurauksena, että kenraali sai miettiäkseen ongelman: mikä oli suurempi, hra Vaucourtin urhoollisuusko, vai vaatimattomuus? Sitten erosivat meidän tiemme.

Iltapäivällä kutsui Mirza upseerit päivällisille, joilla hän tuhlasi rahaa kuin ruhtinas. Seuraavana päivänä läksimme etsimään La Rochenoirea.

Siten tapahtui matkamme Parisista.

II

Haute-Saônen departementtiin saakka matkustimme suurimmaksi osaksi seutujen kautta, jotka olivat ranskalaisten hallussa, vaikkakin baijerilainen armeija, joka toimi etelässä, oli yhteydessä pääkaupunkia piirittävän preussiläisen armeijan kanssa. Ainoana vaaranamme olivat ranskalaiset sotarosvot; kaikki tiet vilisivät niitä, eikä suinkaan sattunut harvoin, että ne ottivat omalletunnolleen ryöstöjä ja varkauksia. Heitä emme kuitenkaan pelänneet, meitä kun taasen oli kolme. „Ranskan urhokas poika“ hra Vaucourt oli tosin toista tietä lähtenyt Bordeauxiin, mutta kohta toisena matkapäivänä liittyi meihin eräs Jean Marx, syntyään elsassilainen, kahdeksantoistavuotias nuorukainen, joka ei pelännyt mitään maailmassa ja olisi yhden päivän tuttavuuden perästä seurannut meitä vaikka suoraa päätä saksalaisten kitaan.

Kaikkialla kohtasimme sodan kauhuja, kaikkialla hävitettyjä kyliä, joitten asukkaat piiloutui-

vat meidän lähestyessämme; pellot olivat viljelemättöminä, tuon tuostakin tapasimme kuihtuneita, nälkäisiä raukkoja, aavemaisia olentoja, jotka perunamaissa kuleksien etsivät menneenvuotisia, puolimätiä perunoita. Minne vain tulimme, tunkeutui sieramiimme tukahduttava katku. Öisin valaisi taivaanrantaa tulipalon kajastus, ja etäältä kuului suden ulvontaa. Muutamia kertoja jouduimme taistelutantereelle, missä ei kuitenkaan näkynyt enää ihmisten ja hevosten ruumiita, vaan valkoisia paperitukkoja, jätteitä ammutuista panoksista. Toisin paikoin peittivät nämä tukot maan kuin lumi, paikotellen oli niitä harvemmassa. Kerran päädyimme aivan autioon kylään, missä ei ollut muuta elollista, kuin meitä pakeneva, nälästä kaakattava kanaparvi ja yksi ihminen, mielipuoli eukko, joka istui puoleksi luhistuneen tupansa kuistilla ja puheli kovaäänisesti itsekseen. Ainoastaan suurella vaivalla saimme hänen hajanaisista vastauksistaan selville, että kylän asukkaat olivat joku päivä sitten ampuneet ulaaneja ja sitten paenneet, sillä he pelkäsivät, että heidän kylänsä poltettaisiin.

Eräänä yönä saavuimme tuvalle, jonka ikkunasta loisti valkea, ja koputimme ovelle. Kesti kauan ennenkuin havaitsimme minkäänlaisia elon-

merkkejä, mutta vihdoin avautui ovi ja eteemme ilmestyi niin sudennäköiset kasvot, että me melkein luulimme näkevämme sen pedon edessämme. Marx väitti miestä ruumiinvarkaaksi, ja ehdotti, ettemme yöpyisi hänen luokseen, kun emme voineet olla lainkaan varmoja siitä, ettemme yöllä saisi puukonpistoa kylkiluittemme väliin. Mutta me olimme lopen väsyneitä ja päätimme kuitenkin yöpyä. Hetkisen kuluttua ilmestyi esille vielä neljä samanlaista olentoa; he alkoivat vilkuilla meitä salavihkaa ja luoda ahnaita silmäyksiä matkatavaroihimme. Marx jäi pihalle hevosten luo, Mirza puolestaan tarttui muitta mutkitta susimiestä kurkkuun, painoi hänet seinää vasten ja asetti pistoolin piipun hänen otsalleen sanoen:

— Kuuleppas, kirottu elukka! Aja heti paikalla ulos nuo roikaleet, muutoin ammun sekä sinut että jokainoan heistä, ja jos jotakin häviää yön aikana, hirtän sinut ilman armoa.

Miehet alkoivat murista, koettipa eräs heistä selittää olevansa joku virkailijakin ja pyysi uhkaavasti saada nähdä passejamme. Vastaukseksi tarttui Selim ratsupiiskaansa ja alkoi sillä säälimättä läiskytellä, ja etenkin tuota virkailijaa. Yö kului rauhassa, ja me jatkoimme seuraavana aamuna matkaamme.

Mutta tie kävi yhä vaarallisemmaksi. Tulimme nyt seudulle, joka oli melkein kokonaan saksalaisten vallassa, joita pienet, hajallaan liikkuvat vapaajoukot lakkaamatta ärsyttelivät ja ahdistelivat. Kylät ja kaupungit olivat säilyneet paremmin täällä kuin niillä seuduin, missä kaksi armeijaa taisteli keskenään. Asukkaat eivät tehneet vastarintaa saksalaisille, vaan taipuivat heidän ylivoimaansa, mutta niinpä olikin heiltä melkein mahdoton saada minkäänlaista apua tahi neuvoja. Me päätimme millä hinnalla hyvänsä etsiä käsiimme La Rochenoiren, vaikka se näytti inhimillisille voimille mahdottomalta, sillä ensiksikään ei kukaan tiennyt, missä hän joukkoineen oleskeli, ja toisekseen täytyi meidän, päästäksemme hänen luokseen, mennä suoraan saksalaisten kitaan, sillä mikään vapaajoukko ei ollut niin vihattu ja vainottu kuin hänen. Voimme sanoa, että me kolme aloimme nyt käydä todellista sotaa omin päin. Me liikuimme vain öisin ja suuntasimme kulkuamme sellaisille paikoille, missä huhujen mukaan oli joko hyökätty vartiojoukkojen kimppuun, lyöty etujoukkoja tahi vangittu pienempiä osastoja. Mutta kylläpä me sovimmekin hyvin yhteen, me kolme.

Marx oli tosiaankin kelpo poika. Hän oli luonteeltaan rauhallinen ja välinpitämätön, kuten elsassilaiset ainakin, ja mursi lystikkäästi ranskankieltä. Toisinaan tuntui minusta kuin hänen urhoutensa olisi johtunut jonkinlaisesta puuttuvasta käsityskyvystä, jostain uhkaavan vaaran tajuamattomuudesta. Mutta syy oli toinen. Marx vihasi saksalaisia kaikesta sielustaan, ja tuollainen viha katkeroittaa rauhallista luonnetta paljoa suuremmassa määrässä kuin muunlaista. Kuitenkin oli hän valpas kuin vainukoira ja epäilemättä kylmäverisin meistä kaikista.

III

Vain vähäisen osan matkasta kuljimme rautateitse. Ranskalaisten haltuun jääneillä seuduilla oli nimittäin useimmat radat hävitetty, ja yleisen sekasorron aikana ei kukaan välittänyt ryhtyä niitten uudelleen rakentamiseen. Tämä vaikeutti suuresti sotajoukkojen liikkeitä, mutta siihen aikaan tahtoivatkin kaikki yksimielisesti syöstä Ranskan turmioon.

Haute-Saônen depardementti, missä La Rochenoire oleskeli, oli saksalaisten vallassa. Päästyämme sen rajojen sisäpuolelle, aloimme taas kulkea metsiä myöten ja liikuimme melkein yksinomaan öisin. Päivät nukuimme humala- tai viinitarhoissa, tähystelimme ja teimme uusia matkasuunnitelmia.

Pari päivää ennen tuloamme La Rochenoiren leiriin poikkesimme erääseen La Mare-nimiseen kylään. Se ei tosin ollut aivan matkamme varrella, mutta Selim selitti, että hänen täytyi saada

tavata erästä hra La Grangea, joka oli jonkun aikaa asunut siellä; häneen oli Mirza tutustunut Parisissa.

Me lähestyimme kylää mitä varovaisimmin, sillä oli hyvinkin mahdollista, että siellä majaili baijerilaisia tai preussiläisiä joukkoja. Oli jo pimeä, aurinko laskenut; ainoastaan lännessä kuulsi vielä iltaruskon kajastus. Siellä täällä alkoi talojen ikkunoihin ilmestyä valoa. Kaikkialla näytti vallitsevan mitä suloisin rauha. Me ryömimme humalatarhassa kuin käärmeet, mutta koirat vainusivat meidät ja alkoivat haukkua. Samassa näimme muutamia tummia olentoja, jotka seisoivat aitauksen toisella puolella ja keskustelivat puoliääneen.

Me kumarruimme alas. Äänet vaikenivat, ja yksi olennoista kumartui yli aidan ja tähysteli tarkasti humalatarhaan päin. Sitten alkoi taas kuulua ääniä pimeydestä:

— Mitä te tähystelette, ukko Grousbert?

— Koirat haukkuvat! tuolla liikkuu jotakin.

— Tuollako! Kuu alkaa juuri kohota taivaalle, ja silloin käyvät koirat aina levottomiksi.

Toinen ääni lisäsi:

— Ehkä siellä on kuolleitten sieluja? Sanotaan, että koirat vainuavat ihmissieluja.

— Isän, Pojan ja Pyhän hengen nimeen.

Sitten kuului huokauksia.

Mirza kuiskasi minulle:

— Ne ovat varmasti sotilaita.

Miehet alkoivat aidan takana taas haastella, mutta vielä enemmän kuiskaten:

— Susia juoksentelee myöskin ympäristöllä. Sota siittää susia niinkuin kaikkea muutakin pahaa.

— Kylläpäs iltarusko oli tänään punainen! Jossain on kai taas taisteltu.

— Määri arvelee preussiläisten tulevan uudelleen tänne.

— Suojelkoon meitä Pyhä Hubertus heistä!

Nyt nousi Selim piilopaikastaan ja huusi:

— Halloo, ihmiset hyvät! Voitteko opastaa meidät hra La Grangen luo?

— Oh! . . . — kuului pelästyneitä ääniä. — Mitä te olette miehiänne?

— Tänään sotilaita, huomenna ties mitä! Neuvokaa meille tie, älkääkä kyselkö.

Eräs miehistä virkkoi:

— Minä seuraan teitä.

— Käännyimme nyt leveälle tielle, jota verhosi läpinäkymätön pimeys. Kuljettuamme satakunta askelta teki tie äkkinäisen mutkan oikeaan.

Etäämpänä kohosi pieni kirkko, jota ympäröi valkoinen, matala muuri ja joukko puita; näiden lomitse pilkisti valaistuja ikkunoita.

— Tuo on Pyhän Hubertuksen kirkko, — virkkoi saattajamme, — ja täällä asuu La Grange.

Tulimme nyt puutarhaan, joka oli niin tiheä, että oksat levisivät ikäänkuin holviksi käytävien yli. Puutarha näytti olevan perin huonossa kunnossa. Sen keskustassa oli kaunis sveitsiläiseen malliin rakennettu huvila, jonka seinät olivat villien viini- ja muitten köynnöskasvien peitossa, jotta valaistut ikkunat tuikkivat kuin käärmeen silmät.

Eteisen ovi oli auki, ja me astuimme sisään. Ihmisiä ei näkynyt. Eteinen oli pimeä, mutta kuu paistoi niin heleästi ikkunasta, että me saatoimme eroittaa kaikki: keskellä lattiaa oli pöytä, seinänvierillä kaappeja ja niiden päällä kuivaneita tähkäkimppuja.

Marx koputti ratsupyssyllä lattiaan. Samassa kuului askeleita, viereiseen huoneeseen antava ovi avautui, ja naisolento — luultavasti palvelustyttö — näyttäysi, mutta katosi heti, nähtävästi pelästyen. Marx koputti kovemmin.

Hetkisen kuluttua ilmestyi sama naisolento uudestaan, pitäen lamppua kädessään, ja hänen

perässään tuli vanha harmaahapsinen ukko. Tämä lähestyi meitä, nosti käden silmilleen ja kysyi verkkaan, mutta verrattain kovalla äänellä:

— Miksi te meluatte niin, ystäväiseni?

Sitten asetti hän käden korvalleen ja kysyi:

— Hä?

Jos me olisimmekin melunneet, niin ei ukkoparka olisi sitä varmastikaan kuullut, sillä kaikesta päättäen tuntui hän olevan kuuro.

— Eikö minulla ole kunnia olla tuttu? — huudahti Mirza, kumartuen ukkoon päin.

Tämä tarkasti häntä, muisteli hetkisen ja virkkoi:

— Ah, tekö se olettekin, kreivi?

Sitten lisäsi hän itsekseen, mutta aivan kuuluvasti:

— Mitä hän näillä seuduilla tekee!

— Minä aijon antautua sotapalvelukseen, — vastasi Mirza.

— Tervetuloa, tervetuloa kattoni alle!

Selim esitti Marxin ja minut, ja ukko kehoitti meitä astumaan sisälle, mutta me pyysimme ensin saada muuttaa vaatteitamme, sillä me muistutimme hieman liiaksi maantierosvoja. Palvelustyttö johdatti meidät vierashuoneeseen.

Pukeutuessamme virkkoi Mirza:

— Hän on kauheasti vanhentunut, muuttunut melkein lapseksi uudestaan.

— Miksi sinä tahdoit häntä tavata? Hänhän on aivan höperö.

— Sen kerron sinulle yöllä.

Sitten menimme alas.

Ukko odotti jo meitä katetun ruokapöydän ääressä. Heti meidän jälkeemme astui huoneeseen nuori, kaunis tyttö, solakkavartaloinen ja tummakutrinen. La Grange esitti hänet pojantyttärekseen.

Minä kumarsin jäykästi ja jokseenkin välinpitämättömästi. Mutta äkkiä keksin jotakin, mikä hämmästytti minua mitä suurimmassa määrin.

Neiti La Grange vaaleni kalman kalpeaksi, nähdessään Mirzan, eikä viimemainittukaan näyttänyt vähemmin liikutetulta.

— Hänellä näkyi olevan syynsä tännetuloon, — arvelin itsekseni.

Me istuimme kukin paikallemme ja ryhdyimme äänettöminä aterioimaan. Kukaan ei tuhlannut sanoja, puhuttiin hillityllä äänellä ikäänkuin olisi pelätty jonkun kuuntelevan.

Sen verran huomasin kuitenkin, että neiti La Grangen ja Mirzan välillä oli jotakin. Edellinen

karttoi Mirzan katsetta, mutta kun Mirza taas ei katsonut neitoon, tarkasti tämä häntä kummallisin silmäyksin. Mirza koetti turhaan saada keskustelua vireille. Vaitiolo kävi kiusalliseksi.

Aterian päätyttyä katsahti ukko La Grange kattoon ja sanoi äkkiä:

— Maanantai, tiistai, keskiviikko, torstai... niin, torstaihan tänään onkin.

Noustuamme pöydästä tarttui Mirza hänen käsivarteensa, ja he katosivat viereiseen huoneeseen. Luulen, että hän pyysi ukolta opasta, mutta en voinut kuulla heidän keskusteluaan, vaikka he puhuivatkin verrattain kovaäänisesti. Olin nimittäin istahtanut neiti La Grangen viereen ja koetin pitää hänelle seuraa.

Se olisi ollut toisissa olosuhteissa verrattain helppoa. Nuori tyttö oli kaunis ja miellyttävä, hänellä oli älykkäät, tummat silmät ja ihmeteltävän kauniit kädet, jotka hän nähtävästi mielistelyn halusta nosti tuon tuostakin kutreilleen. Mutta tällä kerralla ei keskustelusta ollut tulla mitään. Minä olin väsynyt ja neiti La Grange hajamielinen.

Vihdoin kysyin häneltä, kuinka kauan hän oli tuntenut Mirzan.

Silloin tuli häneen eloa, mutta sen sijaan että olisi vastannut kysyi hän vuorostaan, mitä varten

me olimme tulleet näille seuduille. Vastasin hänelle, että minusta oli yhdentekevää, missä sain tapella, mutta Mirza oli tahtonut poikettavaksi tänne. Tylön kuumeentapainen levottomuus yltyi. Olisin ehkä jossain toisessa tilaisuudessa koettanut udella häneltä yhtä ja toista, mutta nyt esti minua siitä väsymys. Marx oli nukahtanut nojatuoliin ja kuorsasi, ja minä ajattelin enemmän unta kuin sydänsalaisuuksien utelemista.

Kohta palasivat Mirza ja ukko viereisestä huoneesta. Ukko istahti nyt viereeni, laski kätensä polvelleni ja alkoi puhua pitkiä, hajanaisia lauseita, tehden aina etukäteen käsillään liikkeitä, joiden piti kuvata hänen sanojaan. Sillaikaa lähestyi Mirza neiti La Grangea. Kuulin heidän vaihtavan muutamia pikaisia sanoja, ja senjälkeen näkyi Mirza hartaasti pyytävän jotakin. Onnistuin kuulemaan vain sanat: „Minä selitän kaikki!“ sillä samassa teki ukko taas käsillään muutamia ennakkoliikkeitä ja sanoi sitten:

— Te saatte nukkua toisessa rakennuksessa. Teidän tarvitsee vain avata takaovi, niin pääsette suoraan humalatarhaan . . . aina metsään saakka.

Sitten nosti hän käden korvalliselleen ja kysyi:

— Hä?

Vihdoin sanoimme hyvää yötä. Toinen rakennus oli puutarhan äärimäisessä kulmassa, muutaman kivenheiton päässä huvilasta. Siellä ei nähtävästi asunut ketään, sillä astuessamme sisälle lehahti vastaamme humalan tuoksu, ja humaloita näkyi riippuvan siellä kuivamassa. Yksi huoneista oli kuitenkin kalustettu, ja lattialle oli levitetty kolme patjaa, päänalusia ja hursteja. Niin houkuttelevaa vuodetta en ollut nähnyt pitkiin aikoihin, ja minä heittäydyin levolle, ajattelematta edes riisuutua. Selim ja Marx eivät liioin riisuneet yltään, vaan kävivät makuulle täysissä pukineissa, ja kaikilla oli ratsupyssy lähellään siltä varalta, että niitä tarvittaisiin.

— Kuule, — sanoi Mirza. — Nyt on hetki tullut, jolloin minun täytyy tunnustaa ja selittää sinulle kaikki . . .

Sen verran kuulin, mutta nukahdin sitten, ja nukuinkin niinkuin tukki, mutta en toki paria tuntia enempää.

Kello kahden ajoissa heräsin äkkiä.

Ensi alussa en voinut muistaa, missä olin, mutta sitten selvenivät ajatukseni, ja minä katsahdin ikkunasta ulos.

Heikko vaaleanpunainen valo loisti sisälle.

Mutta se ei ollut päivänsarastusta, vaan kaukaisen tulipalon kajastusta.

— Siellä palaa, — ajattelin itsekseni, mutta en tuntenut vähintäkään halua jättää lämmintä vuodettani.

— Mahtavat tapella siellä.

Ja siellä tapeltiinkin.

Hetkisen kuluttua kuulin kiväärin pauketta etäältä.

Kaukaiset, kumeat laukaukset, nopeat ja tasaiset kuin säveljakso, taukosivat toisinaan ja kaikuivat sitten taas kaksinkertaisina.

Väliaikoina kuului Marxin kuorsausta.

Jonkun ajan kuluttua tuntui minusta aivan kuin olisivat laukaukset kuuluneet lähempää, ja jokunen kanuunan jyrähdys tärisytteli ikkunanruutuja. En tahtonut vielä nousta ylös, mutta päätin kuitenkin varovaisuuden vuoksi herättää Mirzan.

— Selim! — huusin minä.

Ei vastausta.

— Selim! — toistin kovalla äänellä.

Vastaukseksi kuului vain Marxin kuorsausta.

Tällävälin oli kajastus yhä kirkastunut, ja minä eroitin jo Selimin vuoteen — se oli tyhjä.

Arvelin hänen lähteneen ottamaan selkoa taistelun kulusta; tartuin ratsupyssyyni ja läksin myöskin ulos.

Kuu paistoi kirkkaasti, ja tulipalon kajastuksen ohella levitti se salaperäistä valaistusta puutarhaan. Puitten lehdet rapisivat hiljaa, heijastuen hopealle ja kuparinpunaiselle; maassa näkyi pitkiä, tummia varjoja. Mutta puutarhassa oli kaikki hiljaista. Huvilan ikkunat näyttivät mustilta. Täällä oltiin nähtävästi tottuneita tulipalon loimuihin ja kivääriniaukauksiin.

Salaperäinen juhlallisuus vallitsi kaikkialla. Täällä uinuvan puiston surunvoittoinen hiljaisuus, tuolla veripunainen hehku, taistelu, tulipalo ja meren kohinaa muistuttava melu.

Olin niin tottunut olemaan varuillani, että nytkin vaistomaisesti hiivin eteenpäin aivan kuin olisin lähestynyt preussiläistä vahtisotilasta.

Äkkiä huomasin Mirzan ja jäin kuin naulittuna seisomaan paikalleni. Penkillä, varjoisessa pensaikossa, istui neiti La Grange, ja hänen edessään oli Mirza polvistuneena, suudellen innokkaasti hänen käsiään.

Kuu ja punerva hohde valaisi heitä.

— Sinä minun ainoani, ainoani! — kuiskasi Mirza intohimoisesti.

— Annathan anteeksi? — jatkoi hän hetken kuluttua.

Hänen äänensä ja suudelmansa kuuluivat yli voimakkaimpienkin pyssynpamausten.

Kuulin vielä muutamia yksinäisiä lauseita:

— Tulin ainoastaan . . .

Aloin pelätä, että taistelu leviäisi La Mareen saakka ja katsoin varovaisuuden vaativan meitä olemaan valppaina. Vetäysin senvuoksi pensaikkoon ja vihelsin hiljaa sovitun merkin.

Heti alkoi pensaista kuulua rapinaa ja samassa ilmestyi eteeni Mirza säihkyvin silmin ja hehkuvin poskin, läähättäen mielenliikutuksesta.

— Mikä on hätänä? — kysyi hän.

— Tappelevat.

— Etäällä. Älä käytä väärin merkkiä, sinä leikittelet. Merkki tietää: vaara on lähellä.

— Häiritsinkö sinua?

Mirza pysähtyi äkkiä.

— Sinä näit? . . .

— Näin.

Hän vaikeni hetkiseksi, sitten syleili hän minua.

— Hyvä, — sanoi hän. Käykäämme sisälle, minulla on sinulle paljon kerrottavaa. Nyt et kai nukahda?

— En, sen lupaan.

Me menimme sisälle. Minä heittäysin patjalleni, Mirza istahti omalleen ja alkoi:

— Sinun mielestäsi olen ehkä toiminut itsekkäästi, mutta arvelin, että sinusta oli sama, missä sait tapella. Sitäpaitsi seuraa minua aina onni, mutta sinua ei, ja sentähden ajattelin, että jos sinä sidot kohtalosi minun kohtalooni, joudut sinä myöskin osalliseksi minun onnestani. Mutta asian voi muuttaa. Minä olen antautunut hyvin vaaralliseen seikkailuun. Nyt kerron sinulle mihin Jos tahdot, niin voit peräytyä, vielä ei ole myöhäistä. Mutta sano minulle, olisitko joka tapauksessa lähtenyt sotaan?

— Olisin.

— Hyvä — siis en houkutellut sinua?

— Et.

— Kuule sitten. Jo ennen sodan syttymistä tutustuin Parisissa Lydia la Grangeen ja rakastuin häneen. Hän miellytti minua. Mutta sitten välimme rikkoutuivat, ja tiedätkö, kuka siihen oli syynä?

— En.

— La Rochenoire.

— La Rochenoire?

— Niin. Yksityisseikkoja en nyt ennätä sinulle kertoa. La Rochenoire rakastui myöskin

häneen, mutta se mies oli huonossa huudossa ja markiisin-arvoineen köyhä kuin kirkonrotta. Minulle oli verrattain helppoa lyödä hänet laudalta. Silloin haastoi hän minut kaksintaisteluun. Me taistelimme pistooleilla. Kolme kertaa tähtäsin häntä otsaan, ja kolmasti lahjoitin hänelle hengen. Hän ei osaa ampua. Olisin voinut tappaa hänet, ja kadun, etten sitä tehnyt, sillä siitä lähtien on hän vainonnut minua väsymättömästi. Olen aina ollut tulinen, kuten tiedät, ja toisinaan antautuessani uusiin suhteisiin en ole välittänyt sitä ennen lopettaa entisiä. Niin oli nytkin käynyt. Vuotta ennen kuin opin tuntemaan Lydian olin Jockey-klubissa tutustunut nuoreen meriupseeri Marillaciin, joka heti ensi hetkellä mieltyi minuun. Hän oli kelpo poika — urhoollinen, älykäs, sanalla sanoen oikea ritari. Jonkun viikon kuluttua kutsui hän minut kotiinsa ja tarjosi ystävyytensä, ja minä — suokoon Jumala sen anteeksi! — antausin suhteisiin hänen nuoren, kauniin vaimonsa kanssa. Meikäläisissä oloissa pidetään sellaista rikoksena, mutta Parisissa on se ihan tavallista. Minä en ollut ympäristöäni parempi. Mutta omatuntoni alkoi kuitenkin soimata minua. Mies oli usein poissa, mutta kun hän tuli kotiin, täytyi minun teeskennellä ystä-

vyyttä häntä kohtaan, ja se kävi ylen tukalaksi; minä inhosin itseäni. Tultuani tuntemaan Lydian tahdoin lopettaa entiset suhteeni, en siksi, että tunteeni Lydiaa kohtaan olisi ollut todellinen, — sellaiseksi muuttui se vasta myöhemmin, — vaan siksi, etten voinut teeskennellä. Luulin voivani helposti päästä eroon rouva Marillacista, mutta petyin suuresti. Hän oli saanut tiedon aikeestani, ja mustasukkaisuudesta ja kostonhimosta antautui hän suhteisiin La Rochenoiren kanssa. Tämä taas ei anna koskaan anteeksi eikä väisty kenenkään tieltä, ja siksi käytti hän tilaisuutta tehdäkseen lopun Lydian ja minun välisestä suhteesta, samalla kostaen minulle. Hän selitti Lydialle, että minä rakastin rouva Marillacia. Lydia ei tahtonut uskoa sitä, vaan vaati todistuksia. Silloin sain rouva Marillacilta kirjeen, missä hän pyysi minulta viimeistä kohtausta. Minä kieltäysin. Silloin sain toisen kirjeen, joka sisälsi vain sanat: „Sinä tiedät, että mieheni on tullut kotiin, ja pelkäät.“ Enempää ei tarvittu. Minä menin. Se oli ansa. La Rochenoiren oli määrä tuoda Lydia paikalle, todistaakseen hänelle uskottomuuteni. Mutta siinä ei kylliksi. Kostonhimoisena minua kohtaan ei se lurjus empinyt valita myöskin rouva Marillacia uhrikseen; hän ei ilmoittanut

ainoastaan Lydialle kohtaamisestamme, vaan myöskin hra Marillacille, toivoen tämän haastavan minut kaksintaisteluun ja surmaavan minut — Marillac oli nimittäin Ranskan taitavimpia miekkailijoita, eikä kukaan uskaltanut ryhtyä hänen kanssaan miekkasille. Sitten tapahtui yhteentörmäys. Sinä olet tietysti kuullut siitä — koko Parisihan ei puhunut muusta. Päätin antaa Marillacin surmata itseni, mutta kun sain nähdä verta, pääsikin kovaonninen luontoni oikeuksiinsa, ja minä työnsin miekkani kahvaa myöten hänen rintaansa. Vielä tänään kuulen, kuinka terä mursi hänen selkärankansa.

Mirza säpsähti. Hän oli kalpea, hänen silmänsä säihkyivät ja kasvoilla kuvastui tuska, mutta samalla synkkä, uhkaava katkeruus.

Hän peitti käsillään kasvonsa ja vaikeni. Vähään aikaan en kuullut muuta kuin laukauksia, jotka yhä lähenivät.

— Kerro enemmän, aika on täpärällä, — sanoin minä.

— On helppo arvata, — lisäsi hän, — mitä sitten tapahtui. Lydia ajoi minut ovesta ulos, ja siitä lähtien aloin rakastaa häntä toden teolla. Olisin kostanut verisesti La Rochenoirelle, mutta en ollut selvillä hänen syyllisyydestään. Sitäpaitsi

komennettiin hänet heti jälkeenpäin Marseilleen, sillä hän oli siihen aikaan meriministeri. Ennen lähtöään kosi hän Lydiaa, joka epätoivoissaan antoi myöntymyksensä. Minä aloin viettää hurjaa elämää ja tuhlasin koko joukon rahoja. Olin Jockey-klubin sielu; siellä pidettiin minua sankarina, itse pidin itseäni halpamaisena raukkana. Kärsin kauheasti. Sitäpaitsi kasvoi rakkauteni Lydiaan, ja se teki minut vielä onnettomammaksi.

— Kuinka sait tietää La Rochenoiren osallisuuden tuohon juttuun?

— Tapasin rouva Marillacin sittemmin siinä kurjassa ympäristössä, missä aikaani kulutin. Hän oli vajonnut syvälle, mutta minä koetin kohottaa häntä, vaikka tosin liian myöhään: hän oli saanut keuhkotaudin. Hän kuoli pian sen jälkeen, mutta tunnusti ennen kuolemaansa minulle kaikki. Vannoin silloin kostavani La Rochenoirelle. Ja kautta taivaan! olisin tehnyt sen heti, ellei sota olisi juuri silloin tullut väliin.

— Luulin, — jatkoi hän, — että La Rochenoire sortuu sen jalkoihin, ja rukoilin sentähden ristin Jumalaa ja typerää Muhamedia pelastamaan hänet minulle. Eikä aikaakaan, kun hänen nimensä sukelsikin esille tapausten pyörteistä, sen kamalan kehän ympäröimänä, joka oli tehnyt hä-

net niin kuuluisaksi sissiksi. Silloin ajattelin: nyt on hetki tullut!

— Mikä on tarkoituksesi?

Mirza aukaisi vapisevin käsin lakkinsa vuorin ja otti esille paperin, jonka ojensi minulle, sanoen:

— Lue!

Aloin lukea tulipalon loimussa, ja minusta tuntui kuin en olisi ollut valveillani, — kuin olisi kaikki, mitä tapahtui, ollut vain kummallista unta, joka haihtui herättyäni.

Paperi, jota pidin kädessäni, oli kaikessa vaatimattomuudessaan Mirzan nimitys La Rochenoiren joukon päälliköksi, sekä määräys asettaa samainen La Rochenoire sotaoikeuden tuomittavaksi.

Ojensin paperin äänettömänä takaisin.

Mirza nousi seisaalle ja tuli luokseni. Hänen kasvoillaan kuvastui oikea itämainen julmuus.

— Vannon tämän yön, palon, noitten kaatuneitten kautta, että minä ilman epäilyksiä ammutan hänet!

Sitten avasi hän nopeasti ikkunan. Hän tarvitsi selvästi raitista ilmaa.

Mutta minä en käsittänyt, mitä nimitys merkitsi.

— Selitä minulle asia! — sanoin.

Selim käveli hetkisen edes takaisin.

— Sinä ihmettelet nimitystä ja käskyä asettaa sotaoikeuden eteen mies, joka ei tee muuta kuin tappelee saksalaisten kanssa, — vastasi hän vihdoin. — Mutta kaikella on syynsä. Tuo mies luulee nyt olevansa kaikki kaikessa, ollessaan joukon johtaja. Hän on ylimys. Hänen miehensä huutavat „*vive le roi!*“ *) sotakentällä. Hän ei palvele tasavaltaa, vaan Henrik V:ttä. Sitäpaitsi kohtelee herra markiisi ihmisiä liian ylimielisesti, hän ammutti Branche Verten kylän määrin, hirtätti Agneauxissa kaksi talonpoikaa, poltatti Maricin kylän sentähden, että se kieltäytyi antamasta hänelle muonavaroja. Kun Chauzy lähetti hänelle ohjeita, ruoskitutti hän sanansaattajia ja lähetti Chauzylle röyhkeitä vastauksia. Yksin sekin riittää tuottamaan hänelle kuolemantuomion. Hän tahtoo olla oma herransa ja käydä sotaa omin päin, mutta sepä ei luonnistu. Diktaattorilla oli tosiaankin kylliksi syitä. Hän selitti La Rochenoiren menettäneen päällikkyyden, kukaan ei tahtonut ryhtyä siihen, kunnes minä sain tiedon asiasta.

Ilmoitin heti olevani valmis ryhtymään toimeen, ja koska diktaattori tunsi minut Jockey-

---

*) Eläköön kuningas!

klubin ajoilta, tulin suuremmitta vaikeuksitta nimitetyksi. Mutta minulle huomautettiin, että La Rochenoire, jolla ei ole paljoa kadotettavaa ja jolla on sotilaansa takanaan, varmasti ampuu sen, joka saapuu hänen leiriinsä nimitys taskussaan.

— Mitä? Eikö hallitus kykene vapauttamaan itseään hänestä?

— Kykenee kylläkin: se voisi saartaa hänet joukoillaan ja tuhota hänet perin pohjin. Mutta diktaattori ajattelee yleistä mielipidettä. La Rochenoiren nimi on käynyt julkiseksi, hän on jo otellut nelisenkymmentä kertaa ja useimmiten suoriutunut voittajana. Olen sentähden saanut käskyn menetellä varovasti, mikä ei minua juuri miellytä! Säästän La Rochenoirea niin kauan kuin hänellä on sotilaat puolellaan, mutta hekin alkavat napista. Minä en vedä esille nimitystäni heti, vaan vasta sitten kun olen voittanut sotilaat puolelleni. Mutta jos La Rochenoire antaisi käskyn ampua minut, niin ammun kuulan hänen otsaansa ja vedän esille nimitykseni. Epäilen kuitenkin niin käyvän. La Rochenoire tietää, että minä olen hyvissä väleissä nykyisen diktaattorin kanssa. Ampua minut olisi samaa kuin „polttaa kaikki laivansa“, ja sitä ei hän toki tahtone. Saammehan muuten nähdä. Toivottavasti ei tar-

vitse mennä äärimäisyyksiin. Se on hallituksen toivo. La Rochenoire ei tiedä asiasta mitään. Niin ovat asiat. Sano nyt minulle ajatuksesi.

— Ajatukseni on, että olisit tehnyt paremmin, jos olisit sanonut minulle kaikki samalla kertaa.

— Menettelin väärin, mutta pelkäsin, että sinä voisit saada minut luopumaan aikeestani.

— Ja miksi sinä sitten houkuttelit minut mukaan?

— Vielä ei ole myöhäistä vetäytyä takaisin. Sinä sanoit olevan yhdentekevää, missä saat tapella. Jonkun matkan päässä täältä oleskelee Corbeaun vapaajoukko. Sinä voit liittyä siihen. Varmuuden vuoksi olen hankkinut sinulle paikan.

— Kuule nyt, Selim! — sanoin minä. — Sinä tahdot kostaa, ja tee se, mutta tapa ei minua miellytä. Voisin kyllä käsittää, jos sinä etsisit La Rochenoiren ja muitta mutkitta ampuisit luodin hänen otsaansa, mutta sinä aijot ensin voittaa hänen luottamuksensa ja sitten pettää hänet.

— Minä en ole valinnut tapaa. Sellaiset ovat saamani määräykset, ja niitä täytyy minun noudattaa, minkä myöskin olen luvannut tehdä, sillä ei siinä kylliksi, että ilman muuta surmaan hänet. Ensin täytyy minun saada nöyryyttää hänet mitä julmimmin. Minä en välitä, onko se kaunista

vai eikö. Minä olen tattari. Minä janoan kostoa!

Ja hän olikin sillä hetkellä aivan kuin täysiverinen tattari.

— Ajattele, mitä hän on minulle tehnyt! Ajattele, että Lydia on hänen morsiamensa!

Ja hän alkoi hieroa käsiään niin että nivelet nauskuivat.

Hetkisen kuluttua lisäsi hän:

— No, seuraatko sinä minua vai etkö?

— Seuraan. Jos asia toimitetaan heti, niin autan sinua, muussa tapauksessa luovun koko puuhasta.

— Tee se! Hyvä! Kiitos!

Hän puristi kättäni.

— Missään tapauksessa, — lisäsi hän, — me emme mene yhtaikaa leiriin, jottemme herätä epäluuloa. Minun täytyy päästä sinne ensin — sitten tulette te, sinä ja Marx. Me emme ole tuntevinamme toisiamme. Siten ainakin tulette suojatuiksi hänen kostoltaan, jos jotakin tapahtuu.

Minä en tahtonut suostua siihen, mutta Mirza huomautti, ettei meillä ollut oikeutta vetää mitään aavistamatonta Marxia mukaamme. Minä mukaannuin.

— Koska sinä lähdet matkaan? — kysyin minä.

— Päivän koittaessa. Te jäätte tänne vielä muutamiksi päiviksi.

Sitten tarttui hän taas käteeni.

— Ole hyvä Lydialle! Minä rakastan häntä. Ole sääliväinen minua kohtaan, ainakin siinä suhteessa. Hän ansaitsee sinun ystävyytesi ... paremmin kuin minä. Hän on kärsinyt paljon, sillä hän ei ole koskaan lakannut minua rakastamasta. Nyt on kaikki selitetty.

Ja hän heittäytyi kaulaani ja painoi päänsä rintaani vasten. Sitten nousi hän äkkiä ylös ja sanoi:

— Nyt minä menen.

— Minne?

— Sanomaan hänelle jäähyväiset. Se lapsi raukka odottaa minua vielä.

Hän otti ratsupyssynsä ja meni. Minä jäin yksin nukkuvan Marxin kanssa. Sotamelu ei vaiennut, päinvastoin yltyi. Sitävastoin häipyi kajastus, sillä päivä alkoi jo sarastaa. Ikkunanruudut alkoivat loistaa, oksien rajaviivat kävivät yhä selvemmiksi. Nojasin päätäni käteen ja aloin miettiä. Mutta minä en ajatellut sitä, mitä oli tapahtunut. Olen aina tottunut mukautumaan pe-

rusteltujen tosisyitten edessä, hyväksymään ne kuin turkkilainen „kismetin“, kohtalon, marmorikylmän välinpitämättömästi. Tuollainen taivuttautuminen oli siihen aikaan periaatteeni, lohdutukseni. Elämä ei ollut minusta penninkään arvoinen, elin jonkinlaisessa epäilyksen ajassa. Olin liian kauan elänyt vain sisällistä elämää ja kuluttanut itseäni. Sentähden etsinkin nyt voimakkaita, kannustavia vaikutelmia, sillä ne repäisivät minut irti kaiken katoavaisuuden ja tyhjyyden mietteistä.

Ajattelin nyt ainoastaan Mirzaa, hänen voimakasta elämäänsä, itseluottamustaan ja sitä ylenmääräistä elämänintoa, joka hänessä kuohui. Hän tappeli, rakasti, kosti ja oli täydellisesti vakuutettu siitä, että se kaikki oli vaivan arvoista. Ei ainoakaan epäilyksen varjo himmentänyt hänen sieluaan. Hänessä ei ollut pisaraakaan Hamletin verta. Sellaiset ihmiset ovat luodut toimimaan. Hänestä säteili elämän lämpöä, jossa minäkin jähmettynyttä sieluani lämmittelin.

Tällä hetkellä heitti hän tuolla puistossa jäähyväiset kauniille neiti La Grangelle, unohtaen koko maailman. Minä olisin hänen sijassaan tuntenut suutelevani huulia, jotka kuolema ennemmin tai myöhemmin jähmetyttää.

Päivä valkeni yhä. La Maren kukot alkoivat kiekua toinen toisensa perästä. Menin avonaisen ikkunan ääreen ja näin samassa heikon lyhdynvalon, joka lähestyi nopeasti pimeydestä, ja kuulin puukenkien kolinaa.

Hetkisen kuluttua ilmestyi ikkunan alle paljaspäinen ja takkutukkainen poika. Hän kohotti lyhtyä, ja nähtyään minut ikkunassa huudahti hän läähättäen:

— Te ette nuku?

— Kuinka niin?

— Preussiläiset ovat matkalla kylään.

— Sammuta lyhty ja mene! — vastasin minä kuiskaten.

Herätin Marxin ja menin sitten eteisen ovelle ja vihelsin.

Mirza tuli heti.

— Halloo! Halloo! — huusi hän.

— Saksalaiset ovat La Maressa.

Hiivimme humalatarhaan, joka ulottui metsään saakka. Meidän ei muuten tarvinnut edetä kovin pitkälle, sillä preussiläiset eivät tienneet meidän oleksivan kaupungissa. Heittäydyimme rauhassa humalaköynnösten sekaan ja aloimme kuunnella. Taistelu oli jo päättynyt ja kajastus hävinnyt taivaalta. Aluksi oli kaikki hiljaista La Maressa,

mutta vähitellen aloimme eroittaa ensin hiljaisempaa, sitten kovempaa melua. Jonkun ajan kuluttua kuulimme kavioitten kopsetta ja hevosten hirnuntaa, torvien toitotusta ja rumpujen pärinää. Lopuksi alkoi kuulua myöskin laulua: ratsuväki luikkasi „Die Wacht am Rhein“, ja äänet kajahtelivat kirkkaina hiljaisuudessa. Niissä tuntui lannistumatonta voimaa ja voitonvarmaa ylimielisyyttä; saattoi arvata, että cimbriläiset tomun ja veren peittämät joukot tällä laululla juhlivat uutta voittoaan.

Sarastuksen ensi säteet mahtoivat loistaa sädekehänä heidän lippunsa ympärillä.

Me kuuntelimme vaieten. Välinpitämätön Marx kalpeni raivosta ja kuiskasi hampaittensa lomitse murtuvalla ranskankielellään: *„C'est pien! nous ferrons!“* *) Mirza antautui myös kokonaan hetken valtaan. Varmasti unohti hän nyt kaiken muun, ja tuntui kuin hänen ajatuksensa sillä hetkellä olisivat olleet painavampia kuin Hamletin kaikki mietelmät yhteensä.

Nähtävästi oli kysymyksessä vain läpikulku, sillä vähitellen eteni melu, kavioiden kopse ja laulu kuuluivat heikommin ja sekottuivat vähitel-

*) Hyvä! Saammepa nähdä!

len humalaköynnösten suhinaan. Sittemmin toi vain jokunen, voimakkaampi tuulenpuuska katkonaisia ääniä korviimme.

— Ne menivät, — kuiskasi Selim.

— Niin.

— Nyt täytyy minunkin lähteä. Te käännytte takaisin La Mareen.

Me jätimme pitkät ja sydämelliset jäähyväiset. Mirza kuivasi kyyneleen silmäkulmastaan, heitti ratsupyssyn olalleen, työnsi lakin kenoon ja poistui verkalleen, hyräillen jotakin sotilaslaulua.

Sitten kääntyi hän vielä kerran katsomaan ja lähetti meille viimeiset jäähyväisensä.

Marx ja minä palasimme äänettöminä La Mareen.

IV

Kolme päivää myöhemmin lähestyimme La Rochenoiren leiriä. Sydämeni jyskytti kuin vasara, sillä enhän tiennyt, oliko Mirza enää elossakaan. Matkalla sanoin Marxille, miten hänen tuli milloinkin menetellä, ja neuvoin häntä parhaani mukaan. Kelpo poika oli kiintynyt Selimiin kuin veljeensä; hän sanoi, että jos Selim ei enää ole hengissä, ampuu hän La Rochenoiren kuin koiran.

La Rochenoiren leiriin opasti meidät eräs talonpoika, joka oli sissipäällikön vakooja, vaikka hän koetti samalla uskotella meille olevansa preussiläinen vakooja ja kantavansa palkkaa heiltä. Hänen nimensä oli Hugon.

Haihduttaakseni levottomuuttani aloin keskustella hänen kanssaan.

— Te kai ansaitsette hyvästi rahaa, vai mitä? — kysyin minä.

Hugon käänsi julmat kasvonsa minuun ja hymyili, muistuttaen silloin hampaitaan näyttävää koiraa.

— Ansio on kurja, — vastasi hän, — mutta Isä Jumala toimittaa toisinaan lisää. Tuon tuostakin tapaa ruumiita, ja kun niitten taskuja kaivelee, löytää lantteja, kelloja ja sormista sormuksia. Muuten kuolisin nälkään.

— Vai niin, te ryöstätte ruumiita?

— Entä sitten? Luen joka kerta „ijankaikkisen rauhan“, ja joskus kaksikin. Monet eivät tee sitäkään. Isä Jumala on kyllä meille armollinen. Ranskalaisia palvelen ilmaiseksi. Corbeau — nielköön maa hänet kitaansa! — määräsi minut hirtettäväksi — tosin kyllä palvelin silloin vain preussiläisiä, — mutta La Rochenoire irroitti nuoran kaulastani. Tästälähin, sanoi hän, tulee sinun ottaa maksu preussiläisiltä, mutta palvella meitä. Ja minä palvelenkin häntä kuin koira. Tunnen täällä jokainoan pensaan. Vien preussiläiset minne hän määrää, ja jos minä toisinaan kaivelenkin kaatuneitten taskuja, niin ei hän siitä pahastu. Hän sanoo minua aina „naudaksi“, ja siihen on hänellä täysi oikeus, sillä onhan hän herrani ja isäntäni.

Kuljimme hetkisen äänettöminä. Sitten virkkoi Hugon:

— Kohta olemme perillä.

Leiri sijaitsi metsässä, kaatuneiden puitten suojassa. Oppaamme teki muutamia sovittuja merkkejä vahtisotilaalle, joka pidätti meitä, kunnes vartiojoukko saapui. Tämä vei meidät sitten leiriin.

Saapuessamme sinne oli aurinko juuri laskeutumassa. Ei ainoatakaan telttaa näkynyt, mutta kaikkialla oli olkilyhteitä. Jonkun matkan päässä näkyi kymmenkunta vaunua ja niiden edessä laihoja hevoskaakkeja. Vaunujen välissä istui kuormarenkejä, kestiten itseään juustolla ja leivällä. Useimmat sotilaat lepäsivät oljilla, toiset olivat kaivautuneet lyhteisiinsä niin että vain pää näkyi. Kokonaisuus teki hyvin surullisen vaikutuksen: kuihtuneita, likaisia kasvoja, pullistuneita, verisiä silmiä, repaleisia takkeja — kaikki tuo teki nuo olennot enemmän ryöväríen kuin sotilaitten näköisiksi.

Meidät otettiin vastaan verrattain kylmästi. Kun vartiojoukko vei meidät kentän poikki, kohottautui siellä ja täällä puitten juurien joukosta esille hurjia kasvoja, ja käheä ääni kysyi:

— Halloo! Lempo soikoon, keitä te tänne laahaatte?

— Ne ovat boulevardikeikareita!

— Tule tänne vaan, pieni nahkapoika, — huusi eräs Marxille, — isänmaa tarvitsee leivonpaistia!

— Kylläpäs sinä tyhmittelet, — puuttui toinen, tarkastaen Marxin parrattomia kasvoja, — eihän se mikään leivonen ole, vaan valepukuinen tyttö. Näetkös, kuinka se sipsuttelee varpaillaan!

— Viekööön piru sinut varpainesi päivinesi! Jos se on tyttö, niin sitä parempi!

Marx heristi heille nyrkkiä, minä etsin katseellani Mirzaa, mutta en nähnyt häntä missään. Aloin jo miettiä uhkauksemme täytäntöön panoa La Rochenoiren suhteen. Saavuimme nyt muutamien suurten puitten luo, joiden takaa oli kuulunut valittavaa ääntä. Katsahdettuani sinne oli aivan kuin raskas kivi olisi pudonnut sydämeltäni: ensimäinen, jonka näin, oli Selim Mirza. Ajutantin univormuun puettuna keskusteli Mirza ylen tuttavallisesti pienen, kähärätukkaisen ylpeännäköisen ja kellerväkasvoisen miehen kanssa. Arvasin, että se oli La Rochenoire. Hiukan sivulla seisoi tanakkarakenteinen, rokonarpinen ja tavattoman ruma mies. Lakin asemesta oli hänen päänsä likaisessa, verisessä kääreessä. Hän oli,

kuten sittemmin tulin tietämään, luutnantti Simon, La Rochenoiren oikea käsi.

Vartiojoukko pysähtyi äänettömänä jonkun matkan päähän heistä. Mirza loi meihin pikaisen välinpitämättömän katseen, sitten kääntyi hän pois, ikäänkuin ei olisi koskaan ennen nähnyt meitä, ja pudotti sormella tuhan sikaristaan. La Rochenoire ja Simon eivät alussa liioin välittäneet meistä. He olivat nimittäin kumpikin tahollaan toimessa; toinen keskusteli Mirzan kanssa ja toinen valvoi muutamien talonpoikien kurittamista. Talonpoika-raukat, joita vartiojoukon upseerin selityksen mukaan syytettiin siitä, että he olivat opastaneet preussiläisiä leiriin, vapisivat joka jäsenessään. Simon käski heidän tarkasti katsoa, mitä tovereille tapahtui. Kaksi onnetonta istui kolmannen päällä ja ruoski hänet verille; sitten nousi suomittu ylös, joi kulauksen viiniä ja kääntyi lähimmän toverin puoleen, sanoen:

— Nyt on teidän vuoronne, vaariseni.

Simon valvoi toimitusta, lyöden tahtia käsillään ja toistaen yhtämittaa:

— Kovemmin!

La Rochenoire ja Mirza kuiskailivat vähän väliä toisilleen. He näyttivät olevan mitä parhaimpia ystäviä.

Vihdoin päättyi rankaisutoimitus. Vartiojoukon upseeri ilmoitti tulomme La Rochenoirelle. Tämä katsahti nyt ensi kerran meihin. En ole koskaan eläissäni nähnyt sellaisia silmiä. Ne olivat harmaat ja himmeät ja aivan kuin sammuneet.

— Simon, vie nuo miehet sisälle, — sanoi hän, lyhyeen ja terävästi.

Simon otti esille rasvaisen muistikirjan ja merkitsi siihen meidän nimemme; sitten luovutti hän meidät nuorelle Touvenir-nimiselle upseerille, sanoen:

— Neljäs ruotu, Blainen ja Renardin numeroille.

Touvenir osoitti meille kummallekin olkilyhteemme, sanoen lyhyesti:

— Levätkää nyt.

Siten tulimme leiriin.

Muutamia päiviä myöhemmin heräsin äkkiä yöllä ja tunsin itseni sairaaksi. Oljet, joilla lepäsin, olivat kosteat. Heti auringon laskettua oli taivas vetäytynyt pilveen ja sitten oli alkanut sataa, eli oikeammin oli puitten lehdille alkanut laskeutua paksua sumua, joka tihkui nyt pisaroina alas vuoteisiimme. Tippumisen ääni kiihoitti hermojani. Tunsin itseäni ahdistavan ja

olevani onneton. Kaikki tuntui minusta menevän huonosti. Näin joka päivä Mirzan, mutta en ollut vielä vaihtanut sanaakaan hänen kanssaan. Hänen käytöksensä La Rochenoirea kohtaan on minulle käsittämätön. Mistä johtui tuo ystävyys? Selim oli hänen ajutanttinsa, kuinka on selitettävä tämä nopea ja odottamaton virkaylennys? Aavistelin, että viekas ranskalainen oli virittänyt ansan ja leikitteli nyt Mirzan kanssa kuin kissa. Nämä ajatukset tekivät minut levottomaksi. Ja koko ajan loiskivat pisarat herkeämättä, rapisivat lehdiltä lehdille yhä nopeammassa tahdissa. Kuume alkoi nousta, ja aivoni työskentelivät yhä rauhattomammin. Kun ajattelin, että me jäisimme tähän joukkoon, jossa vain petos ja ansat kaikkialla väijyivät, jouduin aivan epätoivoon. Millä kaipuulla ajattelinkaan vakinaista armeijaa, sen ratsastavia rykmenttejä, jotka keskellä valoisaa päivää syöksyivät kuin myrskytuuli vihollista vastaan! Ja me? Meidän täytyi kuin susien samoilla pimeydessä, väijyä metsissä ja pensaikoissa, hyökätä takaapäin vihollistemme kimppuun . . . Aloin tuntea inhoa tuota elämää kohtaan, ennen kun olin ehtinyt sitä vielä kokeakaan.

En voinut nukkua, mutta vaivuin hetkisen kuluttua jonkinlaiseen horrostilaan. Muutamia tun-

teja kuuntelin pisarain putoamista ja jonkun linnun tai pimeyden hengen ääntä, yksitoikkoista: „to-to, to-to!“ Mikähän lintu se mahtoi olla, joka pimeydessä ja sateessa sillä tavalla äänteli? Toisinaan kuvittelin sen joksikin yliluonnolliseksi, kuolemaa ennustavaksi olennoksi.

Sitten aloin nähdä näkyjä. Tumma metsä vetäytyi kaikilta puolin taaksepäin ja muodosti ikäänkuin neljä seinää. Olin olevinani jossakin huoneessa lapsuuteni kodissa. Pöydällä paloi lamppu ja sen ympärillä istuivat isä, äiti ja sisaret. Mutta sitten katosivat nuo olennot ja sijalla näin kaksi tuntematonta tyttöä, jotka selailivat jotakin vanhaa, kuvitettua aikakirjaa. Asetuin heidän taaksensa ja kurkistin kuvaa. Se oli kömpelö, keskiaikainen puupiirros Azincourt'in taistelusta. Alle oli piirretty gööttiläisin kirjaimin: „Azincourt'in taistelu". Säpsähdin äkkiä ilman minkäänlaista aihetta, näky katosi, ja taas oli ympärilläni metsä ja pimeys, ja korvissani kaikui vesipisarain loiskina ja toverien raskas hengitys.

Haihduttaakseni näyt mielestäni aloin sanoa itselleni: sinä olet metsässä, palvelet vapaajoukossa, La Rochenoire on päällikkö, Mirza ajutantti, vieressäsi nukkuu Marx . . . Mutta minua

peloitti, en tiedä mikä. Pelkäsin, jotta mieleni teki huutaa apua.

Äkkiä kajahti kimakka vihellys, ja kaikki heräsivät. Päästin helpoituksen huokauksen. Tämä oli ainakin todellisuutta! Sotamiehet hyppäsivät pystyyn, ja neljännestunnin kuluttua olivat rivit järjestyksessä. Luutnantit seisoivat paljastetuin miekoin komppaniainsa edessä ja ilmoittivat kuiskien toisilleen määräyksiä. Tuokion kuluttua ilmestyi La Rochenoire, ja hänen lähestyessään vaikeni surina, jota aina riveistä ja etenkin ranskalaisten riveistä kuuluu. Oli aivan kuin sotilaat olisivat nähneet itse kuoleman lähestyvän.

La Rochenoire tuli Mirzan seuraamana. He kävelivät verkalleen rivejä pitkin. Sotilaat seisoivat suorina kuin aidanseipäät ja tekivät kunniaa. Siellä täällä lausui hän jonkun sanan upseereille. Hetkisen perästä kuului komento ja rivit jakautuivat kahtia . . . Toinen puoli marssi La Rochenoiren ja Mirzan johdolla oikealle, toinen, johon Marx ja minä kuuluimme, marssi Simonin johdolla suoraan eteenpäin.

Täydellinen pimeys vallitsi vielä. Tummat puuröykkiöt ja juurineen kaatuneet rungot muodostivat mitä salaperäisimpiä kuvioita. Aavemaisuus kuvastui kaikkialla. Me marssimme eteen-

päin äänettöminä ja aivan hiljaa. Ajattelevalle ihmiselle on sotapalvelus siinäkin suhteessa epämieluista, ettei tiedä etukäteen, minne milloinkin komennetaan. Käsi kulettaa häntä vain kuin shakkinappulaa, ja sillä hyvä. Niin oli minunkin laitani. Tiesin, että La Rochenoire oli ottanut osaa siihen taisteluun, josta olimme kuulleet melua La Mareen, ja että hän oli kärsinyt tappion. Arvelin senvuoksi, että meidän nyt oli määrä kostaa tuo tappio, mutta minne me olimme matkalla ja kuinka vahvan voiman kanssa joudumme tekemisiin, siitä ei minulla ollut vähintäkään aavistusta.

Hetkisen kuluttua loppui metsä. Yöllistä taivaanrantaa vasten kuvastui kukkula tuulimyllyineen ja lukumäärältään kolmeenkymmeneen nousevine rakennuksineen, joita me varovasti lähestyimme. Tuulimyllyn ikkunasta loisti valoa, ja sen alla häämöitti ratsupyssyynsä nojaavan preussiläisen vahtisotilaan tumma, liikkumaton varjo. Vaikka pensaat estivätkin meitä näkymästä ja me liikuimme mahdollisimman varovasti, kuuli vahtisotilas kuitenkin hiipimisestämme johtuvan rapinan. *Wer da?* kajahti hiljaisuudessa, ja heti senjälkeen pamahti laukaus; punainen salama välähti pimeydessä.

Silloin kiljaisimme me kuin yhdestä suusta ja syöksyimme suin päin taloja kohti, joista vastattiin heti kivääritulella. Kohta oli taistelu täydessä käynnissä. Marx, minä ja muutamia muita sotilaita riensimme Simonin johdolla juoksujalassa erään tuvan ovelle ja aloimme väkivoimalla pyrkiä sisälle, vihollisen ampuessa ikkunoista ja katoilta. Ovi murtui, ja me säntäsimme sisälle. Saksalaiset ampuivat meitä, mutta osaamatta. Joka puolella oteltiin pyssynperillä, pistimillä ja lopuksi nyrkeillä ja hampailla. Samaan aikaan tunkeutuivat sotilaamme toisiinkin taloihin. Kaikkialla vaikenivat laukaukset ja oteltiin käsikähmässä. Meidän tuvassamme muuttui taistelu pian raivoisaksi temmellykseksi. Rätisten taittuivat ratsupyssyt, pistimet kalskuivat ja taistelevat ähkyivät. Preussiläiset ja ranskalaiset temmelsivät lattialla toinen toistensa päällä, kiskoivat toisiaan tukasta ja purivat. Muuan kookas preussiläinen tarttui Marxia kurkkuun ja molemmat kaatuivat lattialle, mutta Marx, joka oli voimakas kuin härkä, pääsi heti päälle, asetti polvensa vihollisen rinnalle ja alkoi kohlia hänen päätänsä kivistä lattiaa vasten. Samassa heittäytyi toinen preussiläinen hänen päällensä. Minä aijoin kiirehtiä Marxille avuksi, mutta sain iskun rintaani ja kaa-

duin pitkin pituuttani uunin viereen, jossa paloi vielä tuli.

Kuinka kauan siinä makasin, en tiedä. Tultuani jälleen tuntoihini en ensi aluksi voinut liikuttaa jäsentäkään. Tupa oli tyhjä, ja hiljaisuus vallitsi kaikkialla. Tuli oli uunissa sammunut. Ankarain ponnistusten jälkeen sain käännetyksi kasvoni lattiaa vasten ja kohottauduin hiukan kyynäspäilleni. Ensimäinen, jonka kalpeassa valaistuksessa näin, oli Simonin ruumis, joka ammolla suin ja julmasti irvistäen lepäsi vieressäni.

Sitten pyörryin uudestaan. Toinen heräämiseni oli jo paljon miellyttävämpi. Lepäsin vuoteessa enkä lattialla. Ensiksi näin Mirzan kauniit, huolestuneet kasvot kumartuneena ylitseni.

— Sinäkö siinä? — kysyin minä.

— Minä, — vastasi hän iloisesti, — olin hieman peloissani sinusta, mutta huomaankin, ettei mitään vaaraa olekaan.

Itse asiassa tunsin itseni aivan terveeksi.

Rintaani sattunut isku oli saattanut minut tunnottomaksi, mutta ei vahingoittanut minua mitenkään. Hengitin taas vapaasti ja kivutta.

Minulla ei ollut sentään vähintäkään halua nousta ylös, tyydyin vain katselemaan ympärilleni. Huomasin olevani samassa huoneessa, missä

toissapäivänä tai eilen tappelimme. Kaikkialla näkyi taistelun jälkiä: ikkunaruudut olivat sirpaleina, uuni puoleksi revitty, seinillä veripilkkuja, lattialla muurinsaven siruja, mutta ei ainoatakaan ruumista. Avonaisista ikkunoista paistoi aurinko sisälle, ja ankarat tuulenpuuskat nostivat savua kytevästä takasta, joka taas alkoi hehkua. Väkevä katku tunkeutui sieramiin.

— Kuinka kauan olen oikeastaan nukkunut? — kysyin Selimiltä.

— Kokonaisen vuorokauden — ja kuin tukki.

— Ja sinä et ole haavoittunut?

— Sain vain pienen naarmun.

Hän kääri ylös paidan hihan ja ojensi marmorivalkean käsivartensa, jossa näkyi pitkä punainen nirhama ja siniset hampaan jälet.

— Nämä saksalaiset eivät sentään anna teurastaa itseään kuin lampaat.

— Mutta mehän löimme heidät?

— Siitä voit olla varma. Tuskin yksikään pääsi pakenemaan.

— Ja te riensitte meitä auttamaan?

— Niin.

— Missä Marx on? — kysyin hetkisen kuluttua.

— Patrullissa; Marx on jo korpraali.

— Simonhan kaatui, eikö niin?

— Niin, hän lepää jo haudassa.

— Kuka sai hänen paikkansa?

— Minä.

Minä nousin istumaan.

— Selitä minulle, mitä tämä kaikki merkitsee!

Mirza alkoi nauraa.

— Upseerit ovat hieman tyytymättömiä, mutta La Rochenoire ei tahdo kuulla puhuttavankaan kenestäkään toisesta Simonin seuraajaksi.

— Minä en ymmärrä yhtään mitään!

— Ja kuitenkin on kaikki niin yksinkertaista. Puhutaan, että ranskalaiset tulevat riisumaan aseensa. Siinä ei voi mitenkään olla perää, mutta niin puhutaan. Jos huhu toteutuu, joutuu La Rochenoire, joka on luopunut hallituksesta, perin tukalaan asemaan.

— Sentähden hän siis suosii sinua?

— Niin, jotta minä taas puolestani, jos niin tarvitaan, suosisin häntä. Rikkaana ulkomaalaisena otettiin minut Parisissa vastaan kaikkialla, ja minä tein tuttavuutta useimpien niitten henkilöitten kanssa, joilla nyt on suurin vaikutusvalta Ranskassa. Ja mikä on suuriarvoisempaa, kaikki pitivät minusta. Minä olin *„persona grata“*, ja siksipä voikin sanani merkitä jotakin. Oleskeluni

tässä vapaajoukossa ja huomattu asemani tuottaa La Rochenoirelle suosiota johtavissa piireissä. Ellei niin olisi, ei toinen meistä olisi enää elävitten joukossa. Kun tulin leiriin, katsoi hän minua harmailla silmillään aivan kuin susi lammasta, joka tulee pyytämään yösijaa hänen luolassaan. Mutta minä selitin tahtovani vain tapella, ja koska hän tappeli parhaiten, niin tulin hänen luokseen. Hän vainusi ansaa ja nauroi pilkallisesti. Hän oli jo kääntynyt Simoniin, antaakseen merkin ampua minut, mutta sitten tuli hän ajatelleeksi, että se murha tuottaisi diktaattorin ja muiden johtohenkilöitten suoranaisen vihan. Hän luuli varmasti pääsevänsä minusta suuremmitta vaaroitta jo ensimäisessä taistelussa. Nähdessäni hänen hymynsä sanoin minä: „Luultavasti tuntuu teistä naurettavalta, kun minä tulen juuri silloin kun puhutaan aseitten riisumisesta.“ Puhe aseitten riisumisesta oli ensimäinen koukku, jonka hänelle viritin. Hän synkistyi ja alkoi kysellä, mitä minä asiasta tiesin. Vastasin, että jos minä olisin tavannut diktaattorin, niin olisin nyt voinut antaa varmempia tietoja, sillä diktaattori oli aina kunnioittanut minua ystävyydellään ja luottamuksellaan.

Se oli toinen koukku. La Rochenoire ei pelkää, mutta hän tietää, että tuon toissilmäisen kanssa ei ole leikkiminen. Mikä hänelle tulisi eteen, jos armeija riisuisi aseensa? Silloin vaatisi toissilmäinen hänet varmasti tilille. Sitäpaitsi oli La Rochenoirella toisiakin tuumia. Hän on kunnianhimoinen, ja hän luottaa Henrik V:nen valtaanpääsemiseen, toivoen sen takaavan hänelle loistavan aseman tulevaisuudessa. Hän toivoo silloin saavansa kostaa kaikki nöyryytykset ja köyhästä markiisista, jolla ei Parisissa ollut varaa ostaa itselleen edes kunnollista sikaaria, tulevansa vaikutusvaltaiseksi valtiomieheksi. Niin, niin, valtaan päästessään olisi tuolla miehellä edessään loistava tulevaisuus, jos vain minuakin ei olisi tuossa tulevaisuudessa.

— Sinä olet antautunut vaaralliseen leikkiin.

— Sen kyllä tiedän, mutta minä olen rauhallinen. Kuulehan vielä. La Rochenoire tietää, että ennen Henrikkiä täytyy tuon toissilmäisen diktaattorin mahtikauden tulla, ja hän tietää myöskin, että se aika saattaa käydä hänelle vaaralliseksi, sitä suuremmalla syyllä, kun Gambetta ja hän, jotka tuntevat toisensa jo klubiajoilta, eivät koskaan ole pitäneet toisistaan. Hänen täytyy niin ollen hankkia itselleen jonkinlaista turvaa

siksi ajaksi, ja sen hän luulee saavansa minusta.

Mirza alkoi nauraa.

— Minä pelaan vaarallista peliä, mutta minä suoriudun voittajana, sillä olen nähnyt hänen korttinsa, kun hänellä sitävastoin ei ole aavistustakaan minun korteistani.

— Ja tiedätkö miksi sellaista peliä sanotaan?

Mirza joutui raivoihinsa.

— Vehkeilyksi! — huudahti hän, — petokseksi! Sellaista oli hänen pelinsä. Marillacin kuolema, hänen vaimonsa lankeemus ja kuolema, Lydian kyyneleet — siinä on pelin hedelmät. Ja minäkö epäröisin ja valitsisin kostoni keinoja? Mitä minä sitten teen? Kuinka menettelen? Jos sinä tiedät toisia keinoja, niin sano. Ammunko hänelle luodin otsaan, niin ettei hän tiedä, miksi ja kuka hänet ampui? Ensimäinen uljas preussiläinen voi tehdä sen minun asemestani. Ja sitten! Huono maine tarttuu nimeen niin ettei siitä milloinkaan voi vapautua. Sellaisesta kostosta en totisesti huoli. Sitäpaitsi, ethän sinä sotkeudu asiaan; älä siis saarnaa siveyttä! Jos sinä olisit minun asemassani, luovuttaisit sinä kai Lydian hänelle ilman muuta ja siunaisit vielä päällepäätteeksi, lopuksi kurkistaen kuvastimesta, soveltuuko

marttyyrikruunu sinulle hyvin. Mutta minä olen toisenlaista ainesta, minä! Päämäärään johtavat keinot pidän hyvinä. Sitäpaitsi olen saanut ne määräyksinä, ja minun täytyy ne täyttää. Olen sotilas.

— Tee kuten haluat, mutta varo itseäsi! Oleskelemisesi näin lähellä La Marea voi herättää hänessä epäilyksiä, ellei hän ole aivan sokea.

Selim oli vielä kiihdyksissä, mutta rauhoittui kuitenkin vähitellen ja sanoi:

— Ei! Kaikki seikat yhdistyvät viemään tuon lurjuksen turmioon. Lopetettuani suhteeni Lydian kanssa aloin elää entistä hurjemmin. Sinä tunnet kovaonnisen luontoni. Minä rakastuin sittemmin tai olin rakastuvinani ainakin kymmeneen kertaan. Tarvitsin uusia vaikutelmia. La Rochenoire, joka tietää sen, ei silmänräpäystäkään epäile, että minä enää muistelisin Lydiaa.

Sitten lisäsi hän nopeasti ja ikäänkuin tahtomattaan:

— Ihmettelen itse itseäni.

Minä purskahdin nauramaan.

— Mutta älä loukkaa Lydiaa ja minua epäilyksilläsi! — huudahti hän jälleen intohimoisesti. — Rakastan häntä kunniallisen miehen tavoin.

— Aijotko mennä hänen kanssaan naimisiin?

— Aijon, luonnollisesti.

— Ja sitten palaatte te kai takaisin Puolaan? Vanha isoisäsi, joka istuu takkavalkean ääressä sudentaljalla, odottaa sinua joka päivä.

Mirza ei vastannut mitään, mutta hänen kasvoillaan kuvastui syvä liikutus. Varmaankin ikävöi hän sitä rauhallista elämää, joka hänen lapsuutensa kodissa vallitsi. Tunsin Mirza Demidowiczin suvun yhtä hyvin kuin omani. Kaikki olivat he nuoruutensa päivinä hurjastelleet, mutta kun se aika oli mennyt ohi, olivat he palanneet takaisin lapsuutensa kotiin. Sellainen oli ollut hänen isoisänsä, sellainen hänen isänsä, ja sellainen oli hän varmasti itsekin. Kehoitin häntä pysymään sanassaan Lydian suhteen: menemään naimisiin hänen kanssaan ja viemään hänet kotiinsa. Keskustelu päättyi luutnantti Touvenirsin tuloon.

— Määräys päälliköltä.

Mirza katsoi hänelle ojennettuun paperiin ja virkkoi sitten:

— Hyvä.

Tuntia myöhemmin olimme matkalla La Rochenoiren luo.

V

Yöllä yhdistyivät joukkomme taas; edellä puolenpäivän taistelimme vielä kerran tai oikeammin yllätimme erään sairassaattueen ja tuhosimme sen täydellisesti. Sitten alkoi kova elämä melkein yli-inhimillisine vaivoineen, uskomattomine marsseineen, puutteineen, unettomine öineen, alituisine vainoineen, ansoineen ja molemminpuolisine väsymättömine hävityssotineen. Preussiläisten kärsivällisyys oli uskomaton! He eivät tietenkään voineet, lyötyään ensin suuria armeijoja, sietää pienen, viissatamiehisen joukon uhmaa. Liikkuvien preussiläisten kolonnain johtajat pitivät kunnia-asianaan tuhota perinpohjin nuo kirotut ranskalaiset sissit, joita he eivät pitäneet edes sotilaina. Milloinkaan ei oltu kuultu sotilaitten suusta niin tosia sanoja kuin nämä: „me riipuimme preussiläisten kimpussa kuin takkiaiset!“ Joka päivä ympäröi meitä rautainen rengas, mutta aina vaan turhaan. Sotilaamme hurjistuivat yhä

entisestään alituisissa tappeluissa, ja ankarasta kurista huolimatta yltyivät he usein mitä raaimpiin väkivaltaisuuksiin ei ainoastaan vankeja, vaan myöskin ranskalaista maalaisväestöä vastaan.

Liikkuvien preussiläisten kolonnain johtajat luulivat usein ajavansa meitä takaa, vaikka oikeastaan me, tosin näennäisesti paeten, vainosimmekin joka hetki heitä. Pieninkin varomattomuus heidän puoleltaan tuotti heille uuden tappion. Mutta eipä La Rochenoiren erinomainen sotanero ollutkaan vielä koskaan esiintynyt sellaisessa loistossa kuin noina vaikeina aikoina. Hänen rohkeutensa oli vallan uskomaton, mutta kylläpä onni häntä suosikin. Toisinaan antoi hän tahallaan piirittää itsensä ja heittäytyi sitten vastustamattomalla raivolla vihollisen kimppuun. Sattui kerran, että kahdeksantuhannen miehen suuruinen divisioona kiiruhti eteenpäin pikamarssissa, luullen ajavansa meitä takaa, mutta mepä ajoimmekin heitä takaa aivan kintereillä, yllätimme heidät eräänä yönä ja tuhosimme kolmannen osan koko joukosta. Kerran sovitti La Rochenoire siten, että kaksi preussiläistä joukkoa ampui tunnin ajan toisiaan, luullen pippuroitsevansa meitä. Hänen kylmäverisyytensä oli yhtä suuri

kuin sotilaallinen taitavuutensakin. Näin usein yöllisten taistelujen aikana tuon pienen miehen seisovan aseettomana pahimmassa kuulasateessa, sikaari hampaissa, välinpitämättömästi seuraamassa taistelun menoa.

Hän ei säästänyt ihmisiä, ei säälinyt sotilaita; hän oli usein uskomattoman julma maalaisväestölle, mutta ei hän säästänyt itseäänkään. Hänen ollessaan joka päivä silmieni edessä aloin muodostaa itselleni kuvan hänen luonteestaan. Hän oli saanut kasvatuksensa jesuiitoilta, ja hänellä oli ollut aikomus itsekin mennä hengelliseen säätyyn. Tämä kasvatus antoi hänen koko olemukselleen kuten himoilleenkin omat rauhalliset, kylmät muotonsa, joista kuitenkin himot voimakkaampina puhkeilivat. Parisissa ollessaan oli hän ensin kadottanut uskonsa ja sitten oppinut karttamaan ihmisiä; hän oli köyhä, ja halveksumiseen liittyi sittemmin myöskin viha. Näin tuli hänestä ylimys ei niin paljon ajatuksiltaan kuin seurustelutavoiltaan. Hänen markiisinarvonsa joka tuntui melkein ivalta hänen köyhyydessään, helpoitti hänen pääsyään ylhäisiin piireihin. Hän ei toivonut mitään korkeampaa kuin saada nähdä Henrik V Ranskan kuninkaana, sillä hän tiesi, että tämän hallitessa voisivat miehet sellaiset

kuin hän kohota korkealle ja saada tilaisuutta polkea toisia jalkoihinsa, mikä olisi ollut hänen suurin ilonsa. Kaikesta huolimatta oli hän epäilijä sekä uskonnon asioissa että myöskin mielipiteissään ylimalkaan. Ei kylliksi, että hän ei rakastanut Ranskaa, — hän vielä halveksikin sitä. Hän soti taistellakseen. Pariisin pilaantuneessa ilmapiirissä oli hän kadottanut kyvyn eroittaa hyvän pahasta. Hänestä ne olivat samaa. Tämä paatumus ja hänen kiihkeät, synnynnäiset intohimonsa tekivät hänestä mitä vaarallisimman ihmisen, etenkin kun hänet oli luotu toiminnan mieheksi.

Sellaisen ihmisen kanssa oli Mirza antautunut taisteluun elämästä ja kuolemasta. Aluksi olin aivan varma siitä, että hän joutuu alakynteen tässä voimien mittelyssä, mutta ennen pitkää tulin huomaamaan, että Mirzakin oli vaarallinen vastustaja. Näennäisesti vallitsi heidän välillään kuitenkin mitä parhain sopu. He olivat tähän saakka menestyksellä taistelleet preussiläisiä vastaan, ja myöntää täytyy, että tähän onnistumiseen ei suinkaan vaikuttanut vähäisessä määrässä Mirza, joka kaikin puolin osottautui Simonia etevämmäksi.

Lopuksi, oltuamme täten kuukauden päivät sokkosilla vihollistemme kanssa, kävi asemamme epätoivoiseksi. Liikkuvat kolonnat saarsivat meitä joka puolelta; pakoon hiipiminen viisisatamiehisen joukon kanssa kävi lopulta mahdottomaksi, samoin ruokavarojen hankkiminen; sotaneuvottelussa päätimme sentähden jakautua kahtia. Toisen osaston päälliköksi tuli Mirza, toisen La Rochenoire. Molemmat toivoivat täten voivansa hiipiä pois Haute-Saônen maakunnasta ja helpommin saavansa muonavaroja. Päätimme kuitenkin olla etenemättä kauemmaksi kuin yhden päivämarssin päähän toisistamme siltä varalta, että apua tarvittaisiin.

Siitä lähtien alkoi Mirza toimia itsenäisesti. Tunnustan olleeni utelias näkemään, kuinka hän suoriutuisi, sillä asema oli jokseenkin vaarallinen. Mutta minä luotin häneen, ja kaikki kävikin yli odotusteni. Heti ensimäisenä päivänä eron jälkeen taisteli hän voitokkaasti ulaanien kanssa; siinä taistelussa hän oli vähällä menettää henkensä. Sitten viekasteli hän vihollisten käsistä niin liukkaasti, että minä aloin pitää häntä itse La Rochenoireakin taitavampana. Toisinaan luulin, että hän oli nouseva tähti ja aivan ensiluokkainen, ja minä olen varma, että hän itsekin oli

vakuutettu siitä. Sotilaat alkoivat pian jumaloida häntä ja seurasivat häntä sokeasti tuleen. Kuitenkin oli Mirza melkein yhtä ankara kuin La Rochenoire, mutta paljon varovaisempi. Kun joku sotilaista oli tehnyt kepposen ja Selim katsahti häneen kalveten, tiesi sotilas, että leikki ei ollut lähellä. Häntä kutsuttiin neidiksi harvinaisen kauneutensa tähden. Kerran kuulin erään sotilaan nuotion ääressä sanovan toverilleen:

— Kun neiti käy kalpeaksi, on viimeinen hetki käsissä.

— Entä sitten? — vastasi toinen. — Neiti voi olla sekä äiti että piru, mutta La Rochenoire on pelkkä piru.

Ankara, vaivalloinen sotilaselämämme ei kuitenkaan ollut vailla hupaisia välikohtauksia. Marssiessamme kerran erään metsän läpi, sukelsi puitten välistä äkkiä esille mies: „Seis! Mikä sinä olet miehiäsi?“ — „Vallakkialainen“, vastasi hän, „syntyisin Galiziasta, palvellut turkkilaisessa ja italialaisessa armeijassa sekä ranskalaisessa muukalaisjoukkueessa, ollut Meksikossa ja Algierissä.“

— „Mitä sinä tahdot?“ — „Palvella.“ Asetimme hänet riviin. Ei ollut vielä puoltakaan päivää kulunut, kun vallakkialainen osottausi liu-

kaskielisemmäksi mieheksi koko joukossa. Hän nolasi suupalteimmatkin, antoi heille pilkkanimiä, lainasi heiltä rahoja, joita ei kuitenkaan voinut käyttää hyväkseen, petkutti heitä korttipelissä ja veijasi kaikin tavoin. Joka ilta lauloi hän erään tyhmän, yksitoikkoisen laulun jostain ovivahdista ja pani sotilaat nauramaan itsensä puolikuoliaiksi. Laulu päättyi sanoilla: „Hei, herra ovivahti, annappas avaimet!“ Lausuessaan sana „ovivahti“ osoitti vallakkialainen jotakuta sotilasta. Tällä tavoin „ovivahdiksi“ nimeämistä pidettiin suurena kunniana. Saattoipa sen johdosta kehkeytyä riitoja ja tappeluitakin.

— Minusta se ei koskaan tee ovivahtia! — huusi muuan sotilaista huitaisten kiukkuisena nuttunsa maahan.

— Sinusta, senkin huuhkaja, joka olet tullut kolme vuotta liian aikaisin maailmaan! — vastasi vallakkialainen. — Tiedätkös, missä kalat kasvavat? Hä? Tiedätkös, mikä eroitus on vesi- ja tuulimyllyllä? Hä?

Ja ennenkun hämmästynyt sotamies oli ennättänyt tointua, remahtivat toiset äänekkääseen nauruun, jonka usein keskeytti preussiläisten pyssynpauke.

Tällä tavoin meni kaksi viikkoa. Kolmannella viikolla oli meidän pakko antautua taisteluun, joka saattoi La Rochenoiren urotyöt kokonaan varjoon. Leiriimme saapui eräänä iltana kolmisensataa miestä Emile Corbeaun sissijoukosta, tuoden mukanaan noin viisikymmentä hevosta. Joukkoa komentava upseeri kertoi, että eräs liikkuva kolonna oli edellisenä päivänä lyönyt heidät täydellisesti ja ajoi luultavasti heitä takaa. Sotilaat olivat säälittävän näköisiä. Siitä huolimatta päätti Mirza heidän tukemanaan vastustaa preussiläisiä tai oikeammin mennä heitä vastaan ja yllättää heidät takaapäin. Kolonaan kuului yhdeksänsataa miestä, joista kaksisataa oli ratsumiehiä, ja sitä komensi nuori, mutta sangen taitava upseeri nimeltä Otto von Hohenstein, joka oli sissien kauhu. Niin kuuluisan vastustajan voittamismahdollisuus houkutteli Mirzaa, ja annettuaan Corbeaun sotilaitten vahvistaa itseään ruualla ja juomalla komensi hän heti miehet jalkeille.

Oli yö. Metsä oli niin paksun sumun peitossa, että töin tuskin kykeni näkemään omaa kättään. Me lymysimme pensaikossa molemmin puolin maantietä. Oli niin hiljaista, että me kuulimme selvästi sydämiemme lyönnit. Hengen

menettämisen uhalla oli kaikenlainen puhelu kielletty, ja minun tehtävänäni, joka nyt olin upseeri, oli valvoa sotilaita ja etenkin vallakkialaista, joka ei mitenkään ollut voida hillitä kieltään. Me olimme saaneet tarkat ohjeet: kun Mirza laukaisi pistolinsa, oli se merkki taistelun alkamiseen. Kuinka sotilaitten sydämet jyskyttivät levottomina. Mikään ei niin hermostuta sotamiestä kuin väijyksissä makaaminen ja odottaminen.

Vihdoin kuului pyörien ratinaa ja säännöllisiä askeleita. Silloin tuli sellainen hiljaisuus, että saattoi eroittaa jokainoan lehden rapinan puissa. Askeleet lähestyivät, ja hetkisen kuluttua näyttäytyi etujoukko, kuusi ulaania. He tupakoivat kaikessa salaisuudessa. Kun he pääsivät meidän kohdallemme, ratsasti muuan heistä toverinsa luo, ja me kuulimme heidän keskustelevan pimeässä:

— Annappas tulta!

— Hae sitä ranskalaisilta!

Pian olivat he ennättäneet ohitsemme, ja taas oli hiljaista. Vihdoin saapui pääjoukko. Etunenässä tuli ratsuväki, sitten jalkaväki, kaikki jokseenkin hajanaisissa riveissä. Saattoi selvästi havaita, että he eivät aavistaneetkaan minkäänlaista yllätystä, sillä he olivat laiminlyöneet tavallisimmatkin varokeinot. Marssiessaan pitivät

he kovaa melua, kuten saksalaisilla on tapana, ja lauloivat kuorossa voimakkaasti, korostaen joka tavua: „Viisi — paria — nahkaisia — sukkia!"

Ja molemmin puolin maantietä väijyi heitä kuolema.

Kun he olivat ehtineet meidän kohdallemme, pamahti äkkiä pistolin laukaus.

Siihen vastattiin heti rätisevällä ratsupyssyjen tulella tien vasemmalta puolelta. Nousi tavaton meteli, josta kuului laukauksia ja huutoja: „järjestäkää rivit!" sekä saksalaisten päällikön voimakas, levollinen ja toisinaan yli kaiken kajahteleva ääni. Muodostettiin rintama vasemmalle, ja me peityimme oksien alle, joita kuulat katkoivat ja pudottelivat niskaamme. Äkkiä pamahti toinen laukaus tien oikealta puolelta. Saksalaiset muodostivat nyt kaksi rintamaa, mutta sillävälin sulki Mirza tien kummastakin päästä. Luoteja sateli joka puolelta.

Savu teki pimeyden yhä sankemmaksi. Sotilaamme ulvoivat saksalaisten ympärillä kuin nälkiintynyt susilauma. Onnettomat preussiläiset luulivat Jumala ties kuinka suuren ylivoiman heitä pimeässä piirittävän. He ampuivat umpimähkään. Ulaanien hevoset alkoivat hirnua ja hyppivät pelosta pystyyn; se yhä lisäsi sekasortoa. Koko

joukkue läksi eteenpäin — silloin pamahti yhteislaukaus tervetuliaisiksi ja pani heidät peräytymään. Taaskin laukaus. Hevoset alkoivat pillastua ja mylläkkä kävi yhä suuremmaksi. Kuului huuto: „Valkeata! Valkeata!" Saksalainen päällikkö sai onnettoman päähänpiston, nim. valaista tie. Näimme preussiläisten sotamiesten kohottavan palavia olkilyhteitä pistimiensä kärjissä. Veripunainen loimu valaisi tien ja lähimmät puut, mutta meille siitä oli vain etua, sillä me näimme nyt paremmin tähdätä. „Tähdätkää upseeria! Upseeria!" alkoivat miehemme huutaa. Palavien olkilyhteitten valossa näimme ylpeän, kookkaan vartalon, kypärä päässä ja kultasankaiset silmälasit nenällä, uhmaten seisovan vaunuissa jaellen käskyjä. Tuli valaisi hänet päästä kantapäihin saakka. „Upseeria!" toistivat äänet. Kuulat vinkuivat ilmassa, oljista sinkoili kipinöitä ja palavia korsia, mutta upseeri seisoi yhä vahingoittumattomana. Silloin kiiruhti Mirza luoksemme:

— Tähdätkää upseeria! — huusi hän, tempasi ratsupyssyn vallakkialaisen kädestä ja tähtäsi. Pamaus! Nuori upseeri horjahti, kallistui taaksepäin ja kaatui suin päin palavaan olkilyhteeseen.

Oljet sammuivat kuitenkin pian, preussiläisten laukaukset heikkenivät ja harvenivat. He tekivät

yhä vielä vastarintaa, mutta epätoivoisina, meidän tulemme yhä kiihtyessä ja sotilaittemme eläimellisen karjunnan käydessä yhä villimmäksi. Viiden minuutin kuluttua kuului komento: „pistimet esille!“ Silmänräpäyksen ajan näin taasen Mirzan, joka etukenossa, miekka kädessä ryntäsi eteenpäin välkkyvien pistinten ympäröimänä. Mutta yhtäkkiä alkoi taas joku olkilyhde loimuta preussiläisten puolella, ja sen vieressä näkyi kahden pistimen väliin kiinnitetty valkoinen nenäliina.

— Heretkää, ne antautuvat! — huudettiin joka taholta.

Niin tapahtuikin. Taistelu oli päättynyt.

Puolen tunnin kuluttua vallitsi tuolla verentahraamalla tiellä sama hiljaisuus kuin äsken. Käskin korjaamaan ruumiit pois. Etsin itse Otto von Hohensteinin, jonka kasvot olivat palohaavojen rumentamat, ja otin haltuuni hänen paperinsa ja hänen vaimonsa tai morsiamensa valokuvan, joka minulla vielä tänäänkin on tallella. Sitten läksin hakemaan Mirzaa. Hän istui kannon päällä. Hän hengitti läähättäen, tukka hiestä märkänä, kasvot ruudinsavun tahraamina, kädet vapisevina. Hänen katseensa todisti ääretöntä ylpeyttä, jota hän ei välittänyt edes salata. Seuraavien päivien

kuluessa kasvoi hänen ylimielisyytensä kasvamistaan. Hän ei ottanut vastaan minkäänlaisia neuvoja, eikä pyytänytkään niitä. Upseereja kohtaan kävi hän mahtailevaksi ja samoin muuttui hänen käytöksensä minuakin kohtaan, joten suhde välillämme kävi yhä kylmemmäksi.

La Rochenoiresta emme puhuneet enää, mutta minä huomasin, että Mirza alkoi halveksua vastustajaansa. Olihan hänen johdettavanaan nyt kaksin verroin vahvempi joukko kuin La Rochenoiren. Miksikä hän siis pelkäisi?

Kahta päivää myöhemmin hyökkäsi hän Deux-Pontsin kylään, jossa preussiläinen osasto majaili. Hän ei hyökännyt sen kimppuun yöllä, vaan keskellä kirkasta päivää. Hän pani toimeen oikean taistelun, ja se tuotti hänelle uusia laakereita entisten lisäksi.

Mirza toimi nyt vastoin La Rochenoiren käskyä ja odotti sen varmasti saavan aikaan jotakin ratkaisevaa.

Samalla tuli tieto, että La Rochenoiren kimppuun oli hyökätty ja että hän oli kärsinyt tuntuvan tappion. Tämän kuultuaan lausui Mirza upseereille:

— La Rochenoire tuhoaa ihmisiä, joista olisi minulle suurta hyötyä.

Upseerit katsoivat toisiinsa vaieten.

Sensijaan että Mirza hyökkäsi Deux-Pontsiin, olisi hän voinut rientää La Rochenoirea auttamaan, sillä meillä oli nyt vapaampi toimintamahdollisuus. Liikkuvat kolonnat olivat jo hajoitetut, ja pääjoukkonsa lähettivät preussilaiset ranskalaista armeijaa vastaan.

Saman päivän iltana saapui muuan La Rochenoiren upseeri luoksemme, tuoden määräyksen että Mirzan piti viipymättä saapua pääleiriin.

Muistan tuon kohtauksen aivan yhtä elävästi kuin olisi se tapahtunut eilen. Upseeri seisoi Deux-Pontsin maistraatin ovella, kaksi sormea hatunreunassa, Selim istui pöydän ääressä lukien verkkaan käskykirjettä.

Silmäilin häntä tarkkaavasti. Kärsimykset ja vaivat kuvastuivat hänen kasvoillaan. Hän oli laihtunut ja käynyt kalpeaksi ja vanhemmaksi, ja hänen ennen niin lempeät, nuorekkaat kasvonsa ilmaisivat nyt ankaruutta ja jäykkyyttä. Saattoi havaita, että hän oli tottunut itse käskemään, eikä käskyjä vastaanottamaan.

Äkkiä nousi hän ylös, meni upseerin luo, repi käskykirjeen rikki hänen silmiensä edessä ja heitti palaset lattialle.

— Tervehtikää La Rochenoirea ja sanokaa, että minä lähden La Mareen, — sanoi hän kylmästi. Upseeri kumarsi ja meni. Sitten kääntyi Mirza minuun:

— Kutsu upseerit kokoon!

Muutamien minuuttien kuluttua palasin toverieni seuraamana.

— Herrat ovat hyvät ja lukevat ääneen tämän kirjoituksen!

Joku upseereista luki diktaattorin käskykirjeen.

Mirza seisoi levollisena ja kylmäkiskoisena.

Synkkä hiljaisuus vallitsi.

— Hyvät herrat, — virkkoi Selim. — Oltuanne lain suojelusta vailla oleva ryövärijoukkue, tulee teistä taas tasavaltalaisia sotureita. Osoittamanne urhous on taivuttanut hallituksen anteeksiantoon. Minulla on oikeus rangaista, mutta minä annan mieluummin anteeksi. Niille, jotka eivät hyväksy menettelyäni, jota olen leiriin tultuani noudattanut, ilmoitan että olen toiminut määräysten mukaan; sitäpaitsi en ole velvollinen tekemään teille tiliä. Lisään vielä, että sen, joka ryhtyy minua vastustamaan, ammutan heti.

Yksikään sana ei noussut vastustamaan tätä pontevata puhetta. Hetkisen kuluttua astui van-

hin upseeri, harmaahapsinen, italialaissyntyinen Michaelis esiin, nosti sormensa hatun reunaan ja virkkoi:

— Odotamme määräyksiä.

— Ilmoittakaa sotamiehille päällikön vaihdos.

Upseeri meni, ja heti sen jälkeen kuului huuto: „Eläköön tasavalta!“ „Eläköön neiti!“ ja „Alas La Rochenoire!“, ilmaisten meille, kuinka uutinen otettiin vastaan.

Jos La Rochenoire olisi kuullut nämä huudot, olisi hän kuningas Salomonin ja Gelimerin tapaan voinut huudahtaa:

— Kaikki on katoavaista!

Tuntia myöhemmin marssimme La Mareen.

VI

Saavuimme perille vasta myöhään yöllä. Emme tavanneet hra La Grangea emmekä Lydiaa kotoa. Ikkunaluukut olivat suljetut, ja hiljaista oli sekä huvilassa että puistossa. Huomasin, että Lydian odottamaton poissaolo oli ankara isku Selimille. Varmasti oli hän toivonut saavansa levähtää ja antautua niiden suloisten tunteiden valtaan, jotka niin kauan olivat olleet hänen sielustaan karkoitettuna, ja nyt kohtasi häntä tämä pettymys. Ehkä hän toivoi löytävänsä jonkun kirjeen tai saavansa tervehdyksen, sillä hän tiedusteli tarkkaan palvelustytöltä, joka ei kuitenkaan tietänyt kertoa muuta kuin että herrasväki oli matkustanut pois, luvaten palata kolmen päivän kuluttua. Minusta oli tämä matka aivan luonnollinen, mutta Selimiin koski se kovemmin kuin olin luullut, sillä hän ei voinut peittää levottomuuttaan. Hänelle ei tapaus itse asiassa mitään merkinnyt,

mutta tällaisissa olosuhteissa tuntui se kuitenkin kovaonnisuudelta.

Pelkkä oleskelu Lydian kodissa vaikutti suotuisasti Selimiin. Ankaruus ja jäykkyys katosi hänen kasvoiltaan, ja ne saivat lempeämmän ilmeen. Välillämme muuttui suhde heti lämpöisemmäksi. Tuima sissipäällikkö muistutti taas ylioppilas Selimiä. Hän tarttui minua käsivarresta ja me aloimme samoilla ympäri taloa. Salaperäisen viehätyksen tarjoaa rakastuneelle se huone, jossa hänen rakastettunsa on ollut ja asunut. Suloiset muistot yhtyvät surullisiin ja siihen kaikuun, joka seinistä toistuu. On ikäänkuin jokainen noista kaiuista kertaisi: hän on poissa. Astuimme ensin Lydian huoneeseen. Molemmin puolin toalettipöytää oli porsliinimaljakoita ja niissä kuihtuneita kukkia, ja pöydällä näkyi kruunun muotoinen kampa, jommoisia naiset pitävät hiuksissaan. Mirza kääntyi ikkunaan päin, mutta minä näin kuitenkin, että hän kohotti kamman huulilleen. Hän mahtoi todella rakastaa Lydiaansa.

Muuten ei mistään voinut päättää Lydian hiljakkoin huoneessa oleskelleen. Vuodeverho oli poissa, eikä peitekään ollut paikallaan; joku armoton käsi oli korjannut pois kaiken, mikä olisi

voinut muistuttaa huoneen omistajattaresta. Huonekalut valkoisine päällysverhoineen olivat kasatut päällekkäin, ja seinillä riippuvat peilit ja kuvat olivat musliinilla verhotut. Mirza paljasti kuvat. Yksi niistä esitti Lydiaa lapsena lyhyissä hameissa. Kuva oli vanha kellastunut dagerrotypi. Kasvot saattoi kyllä eroittaa, mutta valkoiset sukat olivat vain kahtena valkoisena tahrana, ja tumma hame suli kokonaan taustaan. Mieleni teki nauraa kuvalle, sillä Lydia ei ollut lapsena suinkaan ollut kaunis, ja lisäksi oli hänellä kuvassa pelästynyt ilme, silmät siristävät ja suu avoinna. Selim kääntyi pois, ikäänkuin ei hän olisi tahtonut nähdä minun välinpitämättömänä tai pilkallisena katsovan kuvaa. Luultavasti se hänen mielestään näytti erinomaisen miellyttävältä ja suloiselta, mutta minulla oli oma mielipiteeni. Selim oli liian järkevä tai liian vähän tunteellinen. Hetkisen kuluttua laski hän vastenmielisenä kuvan kädestään ja virkkoi:

— Tuohan on irvikuva!

Purskahdin sydämelliseen nauruun, ja hän yhtyi siihen. Sitten jätin hänet yksikseen muistojensa pariin ja palasin upseerien luo, jotka olivat kokoontuneet ruokasaliin juomaan viiniä ja polttamaan piippua.

Ennen levolle paneutumistani menin tarkastamaan vahteja. Yö oli pimeä ja kylmä. Metsän laidassa ulvoi susi, ja sen ulinassa oli jotain valittavaa. Kylässä huusi joku talonpoika tytärtään tai vaimoaan:

— Rosina! Rosina!

Palasin takaisin puutarhan kautta. Lydian huoneen ikkunat olivat valaistut. Nähtävästi istui Selim vielä siellä.

Luulin tapaavani hänet unelmiinsa vaipuneena mutta hän olikin syventynyt tutkimaan karttaa.

— Saksalaiset ovat päivämarssin päässä täältä, — virkkoi hän minulle. — Heidän voimansa on melkoinen, mutta ylihuomenna teemme hyökkäyksen.

— Kukapa tietää, vaikka jo huomenna joutuisivat tekemisiin La Rochenoiren kanssa, — vastasin minä.

Hän kohautti olkapäitään.

— Sitä parempi. On jo aika tehdä loppuselvitys hänen kanssaan, vaikka hän onkin heikko vastustaja.

— Sinä olet liian varma itsestäsi.

— Tulevaisuus sen osoittaa.

Ja lausuessaan sanan tulevaisuus katsahti hän karttaan ja laski sen päälle kätensä.

Koko seuraavan aamupäivän jakeli hän käskyjä. Hän odotti taistelua. Mutta „kismetin“ tahto oli, että hänen tuli sitä ennen taistella se kamppailu, josta minä olin hänelle ennustanut.

Kello oli kolme, ja me istuimme paraikaa päivällispöydässä, kun ovi äkkiä avautui ja sisään astui La Rochenoire.

Kolmessakymmenessäkuudessa tunnissa oli hän suorittanut matkan, joka muutoin vaati kolme päivää. Hän oli pölyinen ja väsynyt, kasvot olivat levolliset ja katse jäykkä kuten ainakin, eikä liikutuksen värettäkään voinut huomata hänen kasvoillaan; hän oli nyt enemmän papin näköinen kuin koskaan ennen.

Hänen astuessaan sisään ponnahtivat hänen entiset upseerinsa seisomaan.

Mirza katsoi häneen merkillisesti, hänen silmänsä säihkyivät, mutta hän pysyi tyynenä. Nähtävästi oli hän valmistautunut tähän, sillä hän viittasi ajutantilleen, joka heti poistui.

La Rochenoire astui pari askelta lähemmäksi. Hänen uhkaava katseensa oli lakkaamatta tähdättynä Mirzaan.

— Lähetin teille eilen määräykseni, — virkkoi hän matalalla äänellä.

— Minusta oli tarpeetonta totella sitä.

Toinen puoli La Rochenoiren kasvoista alkoi vavahdella, kuten aina taisteluissakin.

— Minä vangitsen teidät, — sanoi hän levollisesti.

Mirza kohautti olkapäitään ja kääntyi sanoen:

— Michaelis, ota kiinni tuo hullu!

Samassa astui huoneeseen ajutantti neljän sotamiehen kera. Sotamiehet marssivat säntillisin askelein La Rochenoiren luo ja asettuivat vaieten seisomaan hänen kummallekin puolelleen.

— Tasavallan nimessä vangitsen minä teidät, — sanoi ajutantti.

Oli aivan kuin La Rochenoire olisi lyyhistynyt kokoon, ja hänen kasvonsa kävivät synkiksi. Silmänräpäyksessä selvisi hänelle kaikki — Mirzan kosto ja käyttämät keinot. Hän tiesi joutuneensa ansaan ja kadottaneensa kaikki pelastuksen mahdollisuudet.

Mutta hän ei ollut niitä, jotka tuhlaavat sanojaan turhaan. Lukemattomien taistelujen voittaja, pelätty sissi oli nyt täydellisesti häviöllä. Hänen kasvoillaan ei näkynyt teeskenneltyä ylpeyttä, eikä halveksumista; hän ei katsonut musertavasti Mirzaan, vaan pysyi liikkumattomana, tietäen varsin hyvin, että vastustus oli turhaa ja hänen arvoaan alentavaa.

Mirzan kasvoilla ilmeni sitävastoin voittajan ylimielisyys. Hän ei suvainnut edes katsahtaakaan La Rochenoireen. Hänen mielestään ei tämä enää ollut kilpailija, hänen vertaisensa vastustaja, vaan tavallinen syytetty — *un pavre diable,* jolle ei maksanut vaivaa tuhlata enempää ajatuksia kuin sotalain pykälät määräsivät.

Tuossa kaikessa, tuossa äkillisessä osien vaihdossa, La Rochenoiren laisen ylpeän miehen nöyrtymisessä oli jotakin niin järkyttävää, että kaikki se, mitä tämän jälkeen seurasi, tuntui mitättömältä siihen verrattuna.

— Viekää hänet ulos! — komensi Mirza.

Sotamiesten täsmälliset askeleet kajahtelivat kolkosti ja pahaa ennustavina. La Rochenoire vietiin siihen taloon, jossa me olimme viettäneet yömme, käydessämme ensi kertaa La Maressa.

Kun vangittu oli viety pois, vallitsi huoneessa synkkä hiljaisuus. Kiusallinen tunne valtasi kaikki. Sotilaat eivät juuri ylimalkaan ole kehuttavia kristittyjä, he eivät ole anteeksiantavaisia vihamiehiään kohtaan, jotka joutuvat heidän käsiinsä, mutta kuitenkin tunsin minä nyt katkeraa suuttumusta Mirzaa kohtaan. La Rochenoire oli tullut hänen luokseen aseettomana, ja hän oli vastaanottanut entisen päällikkönsä samana, järkky-

mättömänä, mutta mahtavampana miehenä, jolla oli julmiin sotalain pykäliin nojautuva tuomitsemisoikeus ja joka oli varma voitostaan ja omasta hengestään.

Sanalla sanoen kaikki edut olivat yhdellä puolella.

Sitäpaitsi tiesin, ettei Mirza osoittaisi mitään armoa.

Sotaoikeus istui. Tuomarit olivat Michaelis, Marx ja minä. Mirza toimi puheenjohtajana, Touvenir kirjurina.

La Rochenoire tuotiin sisään. Kun katsahdin häneen, oli minusta aivan kuin hän olisi noiden tuntien kuluessa käynyt vähintään vuotta vanhemmaksi, mutta hän oli levollinen tai oikeammin aivan välinpitämätön.

Kun syytökset oli luettu, kysyi Mirza, mitä hänellä oli sanottavana puolustuksekseen; hän kohautti vain olkapäitään. Tutkinnon päätyttyä vietiin hänet takaisin vankeuteen. Sitten ryhdyimme tekemään päätöstä. Mirza ei äänestänyt.

Muistutin tuomareille, että syytetty oli johtanut runsaasti neljäkymmentä voitokasta taistelua. Näytti siltä kuin sanani olisivat tehneet vaikutuksen.

Lopuksi me äänestimme. La Rochenoire tuomittiin kuolemaan.

Minut määrättiin viemään hänelle tieto tuomiosta. Tehtävä oli perin kiusallinen. Vastoin kaikkia oletuksia ei hän ottanut minua vastaan ainoastaan tyynesti, vaan vieläpä kohteliaasti. Kun minä surullisen tehtäväni suoritettuani valmistauduin lähtemään, virkkoi hän:

— Tiesin teidän äänestävän kuolemantuomiota vastaan. Jos teidän äänenne olisi ratkaissut tuomion, olisitte te tehnyt minulle huonon palveluksen.

Ennen lähtöäni tarkastin vahdit. Kaksi sotilasta seisoi oven edessä ja yksi humalatarhan puoleisen ikkunan alla.

La Rochenoirella ei ollut minkäänlaisia pakenemismahdollisuuksia.

Sitten palasin päämajaan, mutta sinä yönä en saanut unta silmiini. Koska tuomion täytäntöönpanon tuli tapahtua La Rochenoiren sotilaitten läsnäollessa, määrättiin minut noutamaan La Rochenoiren jälelle jäänyt joukko.

Se vei vähintään kaksi päivää. En tuntenut erikoista halua lähteä sille retkelle, mutta vielä vähemmin olisin suonut Mirzan lähettävän jonkun toisen.

Otin sentähden kymmenkunnan Corbeaun ratsumiestä mukaani ja läksin matkaan.

Heti La Maren ulkopuolella näkivät sotilaat kirkon lähellä miehen, joka aikoi piiloutua hautuumaan aidan taakse. He ottivat miehen kiinni ja laahasivat hänet eteeni.

Tunsin hänet entiseksi oppaaksemme Hugoniksi.

— Mitä sinä täältä haet? — kysyin ankaralla äänellä.

Hugon oli päissään tai teeskenteli.

— Minä tunnen täällä joka pensaan, — sammalsi hän. — Herra kapteenin luvalla aijon mennä huvilaan. Se on täynnä sotilaita. Hiivin aidan vierustaa pitkin, sillä luulin teitä saksalaisiksi, mutta sitten tuli tuo sotamies ja aikoi lävistää minut pistimellä — ja hän on maanmieheni . . .

Hän alkoi itkeä.

— Mene nukkumaan! Sinä olet juovuksissa!

— Hätä viekottelee ihmistä juomaan, herra kapteeni. Tänään sitä on vaunuissa, huomenna vaunujen alla . . . Mutta päinvastoinkin . . . Eilen pelkäsivät sotilaat häntä, huomenna ampuvat he hänet.

Epäilys alkoi herätä mielessäni.

— Oletko tavannut La Rochenoirea? — kysyin.

— Siellä on kauheasti sotamiehiä, herra kapteeni. Ne eivät laske lähelle. Ajattelin: minäpä nukun hautuumaalla. Tänään eletään, huomenna sinne kuopataan.

— Hetkisen tuntui minusta kuin La Rochenoiren olisi jollain tavoin onnistunut keskustella Hugonin kanssa ja lähettää tämä hakemaan sotilaitaan. Mutta sitten nauroin tälle ajatukselle. Olihan Selimillä puolta enemmän sotilaita kuin hänellä, eikä Hugon mitenkään voinut saavuttaa La Rochenoiren joukkoa ennen minua. Jätin hänet sentähden maantielle, ja me jatkoimme matkaamme. En voinut käsittää, mikä ihme oli lennättänyt tiedon La Rochenoiren kohtalosta hänen sotilaittensa korviin ennen minun saapumistani. Upseerit ja miehistö ottivat minut vastaan synkkinä, äänettöminä.

Kukaan ei sentään osoittanut uhmaa. He olivat parvi lampaita, joiden kanssa sain menetellä niinkuin itse halusin.

Annoin palauskäskyn, ja me läksimme heti liikkeelle.

Puolenpäivän aikaan annoin sotilaitten huoahtaa pari tuntia; sitten jatkettiin matkaa yhä nopeammin. Talonpojat piiloutuivat kylissä, sivuuttaessamme heidät. Ennättääkseni mahdollisim-

man pian La Mareen päätin hankkia ajoneuvoja, ja otin kaikki hevoset ja vaunut, mitä matkan varrella oli saatavissa. Kaikkialla vastasi kuitenkin pitäjän määri:

— Ei ole.

Mutta kun minä asetin revolverinpiipun hänen otsalleen, oli kylmällä teräksellä ihmeellinen kyky sytyttää määrissä isänmaanrakkautta; ajoneuvoja ilmestyi heti.

Me lähestyimme La Marea myöhään yöllä ja hyvässä järjestyksessä. Ratsastin ratsumiehineni puoli Ranskan penikulmaa edellä. Tahdoin olla ensimäinen, ja sitäpaitsi oli minun annettava tieto tulostamme etuvartijoille.

Kylästä emme kuulleet pienintäkään ääntä, ja kaikkialla oli pilkkosen pimeää. Mirza noudatti aina suurempaa varovaisuutta kuin La Rochenoire eikä antanut koskaan sytyttää valkeata öiseen aikaan.

Olimme jo aivan lähellä kirkkoa. Aliupseerini ratsasti luokseni:

— Luutnantti, — sanoi hän, — etuvartijat ovat nukahtaneet.

— Mahdotonta, vastasin minä. Siitä seuraa kuolemanrangaistus.

Kuu kumotti helakasti. Etuvartijoita ei näkynyt missään.

— Mitä tämä tietää? — ajattelin levottomana. Kuitenkin odotin joka hetki saavani kuulla:

— *Qui vive?*

Mutta kaikkialla oli hiljaista.

Aliupseeri lähestyi taas minua ja kuiskasi:

— Täällä on tapahtunut jotakin. Katsokaahan, kirkon ikkunat ovat rikki.

Vilkaisin sinne. Kuun kalpeat säteet heijastuivat kirkon ikkunoista, mutta toisin paikoin näkyi vain mustia reikiä.

— Täällä on varmasti tapeltu, — kuiskasi aliupseeri.

Hautuumaan portti oli auki. Me ratsastimme sisään.

Äkkiä kompastui hevoseni johonkin kovaan esineeseen, josta lähti kumea kajahdus.

Luulin sitä pääkalloksi, joka oli joutunut ruohostoon, mutta määräsin kuitenkin erään sotilaista ottamaan siitä selon.

Sotilas astui ratsailta, kurottautui alas ja ojensi sitten minulle preussiläisen kypärän.

Ei siis ollut epäilemistäkään siitä, että Mirza oli minun poissaollessani joutunut taisteluun ja marssinut sitten muille maille.

Ratsastimme kauemmaksi hautuumaalle ja tutkimme kaikki epätasaisuudet, mitä maassa tapasimme.

Viisikymmentä askelta siltä paikalta, josta olimme löytäneet kypärän, virui preussiläisen sotilaan ruumis. Saattoi selvästi nähdä, että hän oli kuollut jo monta tuntia sitten; taistelun täytyi olla tapahtunut jo edellisenä päivänä.

Tapasimme lukemattomia jälkiä siitä ruohostossa. Muutamin paikoin oli maa kokonaan panosten jätteiden peitossa; kauempana lepäsi joukottain preussiläisten ruumiita, vielä kauempana ranskalaisten ruumiita ja vieläkin etäämpänä ranskalaisia ja preussiläisiä yhdessä mylläkässä päällekkäin. Siinä oli oteltu käsirysyssä. Kuun säteet valaisivat lukemattomia uusia ruumiskasoja. Kaikki näyttivät uneen vaipuneilta.

— Huvilaan! — huudahdin minä.

Nelistimme maantielle. Etäällä näkyi tummia ihmisjoukkoja lähestyvän: siellä saapui joukkoni, joka nyt oli ehtinyt hautuumaan aidan toisen päädyn kohdalle.

Pysähdytin heidät kädenviittauksella ja kiiruhdin itse ratsumiehineni ohi tiellä viruvien ruumiitten. Pian näimme huvilan edessämme: [illegible]si

ikkuna oli valaistu ja selkosen selällään; eteisen ovikin oli auki.

Riensin kiireesti sisälle. Ensimäinen huone oli tyhjä; salin oven raosta loisti valoa.

Avasin oven ja jäin seisomaan kuin naulittuna.

Keskilattialla oli matala selkänojaton sohva, ja sillä lepäsi ruumis hurstin peittämänä, niin että jäykistyneet kasvot vain näkyivät.

Molemmin puolin kuolleen päänalusta paloi kynttilä. Jalkopäähän oli mustiinpuettu nainen polvistunut, painaen otsaansa sohvan käsinojaan, kädet ristissä päälaella.

Astuessani sisään nousi hän ylös. Tunsin hänet Lydiaksi. Hän näytti kalpealta ja valvoneelta, väsyneeltä ja melkein kivettyneeltä, mutta ei itkeneeltä.

— Mademoiselle Lydia! — huudahdin hillitysti.

Hän lähestyi minua varpaillaan, ikäänkuin peläten häiritsevänsä kuolleen lepoa, ja kuiskasi:

— Hän on kuollut!

Sitten nojasi hän päänsä olkaani vasten. Kyyneleetön nyyhkytys puhkesi hänen rinnastaan.

Vasta silloin johtui mieleeni, että kuollut ehkä olikin ukko La Grange.

Menin nopeasti sohvan luo ja kohotin hurstia. Kalma hengähti vastaani. Kynttiläin keltainen valo lankesi sinervänkalpeille kasvoille.

Kasvot olivat — Selim Mirzan.

VII

Seuraavana aamuna toimitin tutkimuksen. Siinä ilmeni seuraavaa: La Rochenoire olikin ollut salaisissa tekemisissä Hugonin kanssa, jolle hän oli antanut määräyksen käydä ilmoittamassa preussiläisille Mirzan oleskelusta La Maressa. Hugon oli johdattanut heidät niin taitavasti humalatarhojen kautta, että etuvartijat olivat nostaneet hälytyksen vasta silloin, kun joukko oli jo kokonaan saarrettu. Syntyi taistelu. Mirza kaatui melkein heti. La Rochenoiren, joka kostonhimonsa kiihoittamana ei ollut edes ajatellut omaa pelastustaan, onnistui kuitenkin yleisen sekasorron aikana ja Hugonin avulla hiipiä humalatarhaan ja sieltä metsään.

Vuotta myöhemmin, kun sota oli jo loppunut, sain tietää hänen oleskelevan Venetsiassa. Hän

oli perinyt suuren maatilan Bretagnessa, mennyt naimisiin ja eli nyt kaikessa rauhassa.

Oliko hänen vaimonsa nimi La Grange, siitä en onnistunut saamaan selkoa.
